

(מ"ב כ"ה ז') ושרף את הפרה (במדרב שם), וישורף את בית ה' ואת כל בית המלך, (מ"ב כ"ה ט' ירמיה נ"ב י"ג), את עורה וגו' (במדרב שם) ואת כל בתי ירושלים (ירד) ואת בית (המלך) [צ"ל גדול] שרף באש (מ"ב שם) ולמה הוא קורא אותה בית גדול, אלא זה בית מדרשו של ר' יוחנן בן זכאי, שבו היו (רש"י) מתנין גדולתו ושבתו של הקב"ה, ולקח, (במדרב שם) זה נבוכדנצר, (רש"י) הכהן, (שם), זה ירמיה, שנאמר קחנו ועניך שימה עליו (ירמיה ל"ט י"ב), עץ ארז ואזוב ושני תולעת, (במדרב שם) זה חנניה מישאל ועזריה, והשליך אל תוך שריפת הפרה, (שם) קטיל המון שביבא די נורא, (דניאל ג' כ"ב), ואסף (במדרב י"ט ט') זה הקב"ה, שנא' ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל. (ישעי י"א י"ב), איש (במדרב שם) זה הקב"ה, שנאמר ה' איש מלחמה, (שמות ט"ו ג') טהור, (במדרב שם) זה הקב"ה, שני טהור עינים (רי"ח) מראות ברע (חבקוק א' י"ג) את אפר הפרה, (במדרב שם) אילו גליותיהם של ישראל, והגיה מחוץ למחנה, (רי"ח) אל מקום טהור, (במדרב שם) זו ירושלים, שהיא טהורה, והיתה לעדת בני ישראל למשמרת, (במדרב שם), לפי שבעולם הזה, ישראל משמאים ומטרידים מפי כהן, אבל לתמיד לבא אינו כן, אלא הקב"ה עתיד למדרן, שני' (רכ) וזרקתי עליהם מים טהורים ושרתם מכל טומאותיהם ומכל גליותיהם אטתר אתכם (יחזקאל ל"ז כ"ה):

חסלת פרשת פרה אדומה.

הערות ותקונים.

רשומתי אנכי צפנים. (ירד) ואת בית המלך שרף, תקנתי צ"ל, ואת כל בית גדול שרף וגו' וצירמיה שם, כל בית הגדול. (רש"י) מתנין, פי' מספרים, מלפני שם יתנו נדקת ה' ונכ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי, בטעות נותנין, והנאין צלל זרע אפרים הטיב לתקן צ"ל מתנין. (רש"י) הכהן זה ירמיה שנאמר קחנו וגו', ליטא נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי שם, וצילקוט חוקת נחלמר המהחיל ושרף את הפרה, והוא השמטת המעתיק והכונה שדרש ולקח הכהן שנבוכדנצר לקח את ירמיה הכהן ושם אותו צנור ועל זה הביא הקרא קחנו וגו' עזה אמר נבוכדנצר על ירמיה. (רי"ח) ועניך שימה עליו, צ"ל ועניך שים עליו. (רי"ח) מראות זרע, וכן מונא נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי, ונמקרא כתב רע, צ"ל צי"ת. (רי"ח) אל מוקים טהור, צ"ל צמקום טהור. (רכ) חרקות עליהם, צ"ל עליהם, ולחלמר הזה כוון הרוקם סימן רמ"ח אף אם לא נרשם שם, שהיה מהפסיקתא, וע"ז יסד הפייטן לפי פרה, תפן נכולם צנורים, אשר שמוך מזכירים, חרוק עליהם מים טהורים, גם צפיות קפאון חוק, הרב לכנסם תמחר, מעושים אותם לטהר, תקרא כהן נחמלד נאזוז מתכנה, טהורים זרוק כמכסן חמור דם מקח אלעזר הכהן.

פ ס ק א ה.

פרשת החודש.

(א) החודש הזה לכם ראש חדשים, (שמות י"ב ב') (ב) עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו, (תהלים ק"ד י"ט) א"ר יוחנן לא נברא להאיר, אלא

הערות ותקונים.

(א) פרשת החודש. היא קריאת החודש הזה לכם, לשנת רביעית מוארבע פרשיות, כדחתן נמשנה (מגילה כ"ט ע"א) צרביעית החודש הזה לכם, ולאמרו שם נגמרא (ל' ע"ב) ואחריה היא שנת רביעית, כל שחל ר"ח ניסן להיות נמוכה, ע"ש נרש"י. (ב) עשה ירח, כבר העירתי צ"י פרה הערה ס"ו, שכל הפסקא הזאת נעתיקה ככתבה וכלשונה, לתוך הפסיקתא רנתי, והסתכל המלמד הזה ישנו צילקוט תהלים רמז תתס"ג, בשם הפסיקתא, וכן צילקוט ריש מסעי רמז תפ"ץ, ג"כ בשם הפסיקתא, וצ"ר ריש ס"ו, ומונא צרוקם סימן.

מב

פרשת החורש

אלא נגלגל חמה בלבר, יהי מאורות ברקיע השמים, (בראשית א' י"ד) (ג) מארת כתיב, וא"כ למה נבראת הלבנה, אלא לקדש בה ראשי חודשים, וראשי שנים, (ד) ר' שילא (ה) דכפר תמרתא בשם ר' יוחנן אמר, (ו) אע"פ שמש ידע מבוואו, (ז) מכאן שאין מונין ללבנה אלא א"כ שקעה חמה, (ח) יוסטי חבריה בש"ד ברכיה אמר, כתיב ויסעו מרעמסס בחורש הראשון בחמשה עשר יום לחורש הראשון (במדר ל"ג ג') ואם ללבנה את מונה, (ט) עד כרון לית בה אלא ארבעה עשר משוקעת, מכאן שאין מונין ללבנה אלא א"כ שקעה חמה, (י) ר' עזריה בש"ד תנינא, לא נברא להאיר אלא נגלגל חמה בלבר, יהי מאורות (בראשית שם), מארת כתיב, א"כ למה נבראת הלבנה, לפי שצפה הקב"ה שאוריה עתידין לעמוד ולעשות אותן אלהות, ואמר אם בשעה שהם שנים, והן מבחישינן זה את זה, עושין אותן אלהות, אילו היה אחד אעכ"ל. (יא) ר' [ברכיה] בשם ר' סימון, שניהם נבראו להאיר, שנאמר יהי מאורות וכו', (בראשית א' י"ד) והיו למאורות, (שם שם מ"ו), ויהן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ, (שם שם י"ז). והיו לאותות, בראשית

הערות ותקונים.

סימן רמ"ז, וחסר שם הניין "פסיקתא", (ג) מארת כתיב, ר"ל חסר, ונא להורות שאינו רק מחור אחד, ונעריך ערך מארת, הניח את המחמר הזה בשם הפסיקתא, אך ש"ס שם נמלת נפסקו ונ"ל בפסיקתא. ונב"ר שם חסרים המלות, מארת כתיב והמ"כ מניח שם את הפסיקתא. ונרוקח סימן רמ"ז כתב, מארת כתיב ננימטריא שם, חולס חסנן המלה אינו, כי אם נחסרון האלף, ועיין בצעל הטורים, צ"י יהי מארת, וכן רחמי נירושלמי תענית פ"ד ה"ג, נרציעו היו מחננין על התינוקת, שלא תעלה חסכרה לתוך פיהם, ויאמר אל"הים יהי מאורות, מארת כתיב, ולזה המחמר כוון רש"י תענית כ"ז ע"ג. נרציעו על האסכרה כו'. (ד) ר' שילא כו', נשנה נירושלמי ר"ה פ"ב סוף ה"ח. (ה) דכפר תמרתא, לזרוע מזרחית צית לחס נערך שעה, הכפר ציית תאמר"א (תנזאות הארץ נד ס"ה ע"א). (ו) אע"פ שמש ידע מבוואו, נ"ל אע"פ כן שמש ידע מבוואו, ור"ל אע"פ שעה ירח למועדים, כמו שז"ל אקספארד. אלל בפסיקתא רנתי, ונליקוט, ג"כ נטעית, ונב"ר ריש פ"ג, המוסחל נכונה אע"פ שעה ירח למועדים, שמש ידע מבוואו, וגם הנאין מהר"מ ז"ל תיקן בפסיקתא רנתי כן, חולס לא העיר שכן הוא צב"ר, והנה נצרה רנה אחר מלתא ומחמר צב"ר כותיה, ונירושלמי ר"ה שם. הנירסא ר' שילא דכפר תמרתא בשם ר' [יוחנן], עשה ירח למועדים שמש ידע מבוואו, משמש ידע מבוואו עשה ירח למועדים, ע"ש נק"ע, ועיין במפרש לפסיקתא רנתי דפוס נרעסלוי. (ז) מכאן שאין מונין ללבנה כו'. כל המחמר מחחילתו, מוצא נצוצי הלקט כתיב די (אחר רחמי אלל המות הרב הגדול מהר"ם מוין ז"ל) ערוגה הרנעית סימן קס"ח, וכתיב ח"ל: זו היא תשובת השולל מאחר שכל תשובתו על פי הלכנה, למה אין לנו חושבין מעת לעת למולדתה, אלא שאנו מחשבין היום משקיעת החמה לילה ויום, והעטם שאין מונין ללבנה אלא אם כן שקעה החמה משום דנתייבחו כתיב והיו לאותות ולמועדים וליומים ושנים, והיומים הולכים אחר זריחת החמה ושקיעתה כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, תמו יסיד הקלירי [לפי החידוש נפיוט אזי כל חתה] ללא יצר ופחד, ותר מעת לעת ספור אחד, ונור כן לו יסוד, מערב עד ערב מנות אחד עכ"ל. ועיין צפ"י רש"י למדרש צ"ר ריש פ"ו והניח שם דברי הפייטן ומנצל דבריו. (ח) יוסטי חבריה, וכן צב"ר יוסטי חבריה. ופי' המ"כ שם חכס. וכן הניח כן הנאין צעל סדר הדורות אות י' בשם המ"כ, ונליקוט חל"ס רמז תחס"ג, יוסטה, ונרשם נצדו שם חכס. ונליקוט מוסעי רמז תשפ"ז יוסטה חנרי"א, ונכ"י אקספארד, יוסה חנר"א ז"ל יוסטה, ובפסיקתא רנתי שם דפוס שקלאו נרעסלוי, נטעית ושנו חנר"א, ונדפוס פראג ולנו, יוסכו חנר"א, ויש לחקן שגיל יוסטה, ונירושלמי ר"ה שם חסר זה, ומתחיל ר' נרכיה אחר. (ט) עד כרון לית בה אלא ארבעה עשר משוקעת, עיין צפ"י המ"כ, וצפ"י המיוחס לרש"י צ"ר ריש פ"ו, ונירושלמי הג"י כד יטמע נגליי מועדא. ארבע עשר מטמיעין אית צה, היו משקיעת החמה את מונה ללבנה, עיין נק"ע, וניסה מראה שם. (י) ר' עזריה, כ"ה צב"ר שם, אלל נכ"י אקספארד, ובפסיקתא רנתי, ר' עזריה בשם ר' חנניא. (יא) ר' נרכיה נב"ר סימן, מלת "נרכיה" הוספתי עפ"י כ"י אקספארד

(בראשית שם י"ד) אלו השבתות, דכתיב ביאות היא בניו ובינוכם (שמות ל"א י"ג) (יב) ולמועדים, (בראשית שם) אלו ימים טובים. ולימים, (שם) אלו ראשי חרשים, ושנים, (שם) אלו ראשי השנים (יג) שיהיו א"ח מונין לחמה וישראל ללבנה: ד"א הורש הזה, (טו) רבות עשית אתה ה' אלחי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וגו'. (תהלים מ' ו') ר' חנינא בר פפא ור' סימון, ר' חנינא אמר, כל נפלאות ומחשבות שחשבת כדי שיקבל אברהם אבינו את המלכיות, (טז) אלינו בשבילנו, (יז) כדי שנעמוד בעולם. (יח) שמעון בר אבא בש"ר יוחנן אמר, ר' רבירם הראה הקב"ה לאברהם אבינו ואלו הן: תורה, (יט) וקרבנות, גיהנם, ומלכיות, (כ) תורה, שנאמר ולפיד אש, (בראשית ט"ו י"ז), קרבנות, שנאמר קחה לי עגלה משולשת, (שם שם ט') (כא) גיהנם, שנאמר תנור עשן (שם שם י"ז) (כב) מלכיות, שנ' והנה

הערות ותקונים.

חקספארד. ונירשמי המוסחף א"ר סימון, והיו, ע"י זה, וע"י זה. (יב) ולמועדים אלו ימים טובים, כ"ה צ"ר כ"ה, אצל צלקוט נראית רמז ח', צ"ס צ"ר ס"ס, אלו ימים טובים, דכתיב אלה מועדי ה', ולימים אלו ראשי חרשים, דכתיב עד חדש ימים, ע"כ, ובמרחא מגילה ה' ע"א מפורש מנין. שאין מחשבין שעות לחדשים ש"י עד חדש ימים, ימים אלה מחשב, וא"י אלה מחשב שעות לחדשים, אלה כוונת הפסיקתא ולימים אלו ראשי חרשים ר"ל שאין מחשבין שעות לחדשים רק ימים. (יג) שיהיו א"ח מונין לחמה, עיין צדק ספרים להגאון מהר"ם ז"ל. (יד) ד"א החדש, נפסיקתא רבתי דפוס צרעסליא, חסרה מלת ד"א, וע"י חזק המפרש שהמקרא הזה מוסיף למעלה. (טו) רבות עשית, מובא צלקוט גא' רמז קפ"ט צ"ס הפסיקתא, נמאמר זש"ה רבות עשית, והאמית הדרשה על המקרא הזה, גם עזב כל הדרשות שאחריו עד ד"ר סימון נחשבוך אלינו, כל אותן אלפים וארבע מאות כ"ו, ומנא צלקוט תהלים רמז תשל"ז צ"ס מדרש צ"ר. (טז) אלינו נצילנו, רנה לומר שפי' אלינו נצילנו, וכ"ה נמדרש בראשית רבה פס"ה ומונא צלקוט תהלים רמז תשל"ז, ושם הג"י אלינו כלומר נצילנו. (יז) כדי שנעמוד בעולם, זה כוונת הפייטן נמערצית לפסח, ליל שמורים וועד לזרר עולינו, נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, רנה לומר ה' נמועד עם אברהם צנרית צין הצתרים, אחר היה צליל פסח לזרר לו עול מלכיות, כי נפלאותיו ומחשבותיו היו נצילנו, למען תהיה לנו תקומה בעולם, וכן התעורר הגאון מהר"ם ז"ל. (יח) שמעון בר אבא, נאמר צ"ר פמ"ד, ובמדרש ש"ט סוף תזמור ל"ב. וצלקוט לך רמז ע"ז, ובמנורת המאור סימון צ"ב צ"ס הפסיקתא, ובסימון קל"ח צ"ס מדרש צ"ר, וצלקוט תהלים רמז תשל"ז צ"ס צ"ר, אך נטעות שם, צ"ס שמונה צ"ל צ"ס ר' יוחנן, ונפסיקתא רבתי פט"ו, שכי צר אבא נטעות, וצ"ל שמעון צר אבא, והגאון מהר"ם ז"ל הסגיר שם מלת שכי, אך לא תקנה על מוכנה אף כי נמא' לנכון בכל המקומות שרשומי גם נמדרש שח"ר פ"א, מובא המאמר הזה, אך צ"ל שם אומרו. (יט) וקרבנות, צ"ר פמ"ד נאמר נמקומו, וצ"ח המקדש, ופי' המ"כ, זכות הקרבנות. (כ) תורה שנאמר ולפיד אש, כ"ה גם נפסיקתא רבתי, ובמדרש ש"ט סוף תזמור ל"ב ס"ס, ואין לפיד אלה תורה, שנאמר וכל העם רואות את הקולות ואת הלפידים, ובצ"ר שם, חסרים האריות וזו הפסוקים, ועיין צמ"ר פניאל. (כא) גיהנם, נמדרש ש"ט שם הלגון משוגש, ונר"ד להוסף ולתקן כאשר שומתי נמסגרת פה לפיכס, [גיהנם שנאמר תנור עשן] תנור אש [צ"ל עשן] זה גיהנם, שנאמר [מלאכי ג' י"ט] והציון שם נראשית ט"ו שגנה הוא] נוער כחור, וכתיב אשר לו אור צנין [צ"ל אשר אור לו] [ישעיה ל"א י"ט] ע"כ, וכן דרשו חז"ל (עירובין י"ט ע"א) תני דבי ר'י אשר אור לו צנין זו גיהנם. (כב) מלכיות שנאמר והנה איתם חסכה וגו', נמדרש ש"ט שם איתם זו צבל, חסכה זו יין, גדולה זו מדי, נופלת זו אדום. ובצ"ר פמ"ד, והנה איתם חסכה גדולה נופלת עליו, איתם זו צבל, דכתיב בלדן נכודנצר היתמלי תומה [דמאל ג' י"ט]. וצ"ל התמלי תומה חסכה זו מדי, שהסכה עיניהם של ישראל צום וצתענית, גדולה זו יין וכו', נופלת עליו, זו אדום, שנאמר מקול נפלא רעשה הארץ [ירמיה מ"ט כ"ה] ויש שמתחלפין נופלת עליו זו צבל, דכתיב זה נפלא צבל [ישעיה כ"א ט'] והציון שם ירמיה כ"א טעות הוא כי הוא מוסב למעלה על המקרא מקול נפלא] גדולה זו מדי, דכתיב אחר הדגרים האלה גדל המלך

והנה אימה חשכה גדולה וגו' (שם מ"ו י"ב) א"ל הקב"ה אברהם כל זמן שבניך מתעסקים בשמים, כגון תורה וקרבנות, ניצולים משמים, מניהנם ומלכיות, (כב) ועתיד בהם"ק ליחבר וקרבנות ליבטל, במה אתה רוצה שירדו בניך לניהנם (כג) או במלכיות, ר' חנינא בר פפא אמר, (כד) אברהם בירר לו את המלכיות, מ"ט שנ' (כה) כי לא צורם מכרם (דברים ל"ב ל'), ואין צורם אלא אברהם אבינו, כדכתיב הבישו (כו) את צור חצבתם ואל מקבת בור נקרחם (ישעי נ"א א'), וה' הסגירם, (דברים שם) שהסכים הקב"ה עמו, (כז) ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר, כל אותו היום היה אברהם אבינו יושב ותמה בלבו, ואומר לאיזה מהם אברור, לניהנם או למלכיות, זו קשה וזו קשה, א"ל הקב"ה אברהם עד מתי אתה יושב ותמה בלבך, (כח) [פסק] מילניה מן לבך, הה"ד ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר

הערות ותקונים.

המלך החורש, (אסתר ג' א') חשיכה זו יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהם, שהיה אומרת לישראל, כתנו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל, אימה זו אדום, דכתיב וארו חיוא [צמקרא חיוא] רזיעא דתולה [צמקרא דתולה] ואימתי [צמקרא ואימתי] ותקופא [צמקרא ותקופא] יתירא [צמקרא יתירא] (דניאל ז' ז') ע"כ. ובשמות ר"ה פנ"א, הגי' כלישנא קמא דנ"ר, ומציא רזיות אחרות מן הכתובים ע"ש. (כב) ועתיד ניהמ"ק ליחבר וקרבנות ליבטל, וכ"ה במדרש ש"ט, ובפסיקתא רנתי פט"ו, וצילקוט תהלים שם רמז תשל"ז בשם נ"ר, ועמידה חורה ליבטל וציהמ"ק ליחבר, וטעות הוא, וצ"ל כאשר הוא לפנינו פה. וכן הוא באמת צילקוט לך סוף רמז ע"ו בשם נ"ר פמ"ד, ולפנינו חסר זה נצ"ר, וצ"ל ספק הוא השמטת המעתיק, ובשמ"ר פנ"א עתידין צנך לנטל הקרבנות. (כג) או במלכיות, בפסיקתא רנתי, או שישמענו למלכיות. (כד) אברהם ציר לו את המלכיות, כ"ה נכ"י אקספארד, ובפסיקתא רנתי, ובש"ט, ובשמ"ר שם, וצילקוט תהלים רמז תשל"ז בשם נ"ר פמ"ה, אצל לפנינו נצ"ר, נוסף עוד אחר זה, ר' יוחנן ור' חדי ור' חמא בר חנינא אמרו, אברהם ציר גיהנם והקנ"ה ציר לו את המלכיות, הה"ד אס לא כי צורם מכרם, והסיוס הה"ד מוסב על מאמר דר' חנינא בר פפא, אברהם ציר לו את המלכיות. (כח) כי לא צורם מכרם, צ"ל אס לא כי צורם מכרם. (כו) את נור, צ"ל אל נור, ודרש מקרא הגאמר אחריו (שם י"א ז') הציטו אל אברהם אבינו. (כו) ר' נרכיה בשם ר' לוי, כ"ה נכ"י אקספארד, ובפסיקתא רנתי, אצל נצ"ר פמ"ד ר' הוא בשם ר' אחא. (כח) פסק מילניה מן לבך, הוספתי מלת פסק. וכנ"י אקספארד, ובפסיקתא רנתי פט"ו, הנוס' פסק הוא מלכי לבך, והגאון צעל זרע אפרים, הוציא החוצה שתי המלות "מלכי לבך" ושם עליהם מסגרת, והציג צמקומוס, מלניא מלכך", ופי' מלניא נער, ולא העיר מאותה, מחץ לו זאת, ובנ"ר פמ"ד הגי', קטע הדין מונוטיל מן כדו. והדי משה שם, גרים מוסכיא, ונדחק מאד צנאור המלה, והואה שאינו מציין אותה ולא פירושה, וצילקוט תהלים רמז תשל"ז, וצילקוט לך רמז ע"ו בשם נ"ר פמ"ד, קטע הדין מלניא מלכך, ונרשם צנזו פי' נער והוא לועזי ע"כ. ובמדרש ש"ט מוזמר מ', קטע הוא מיליא, ורלתי צערוך ערך קטע, הציג בשם הפסיקתא דהחורש, פסק הוא מילתא מן לבך. ע"כ, ראה נא כמה טעות עברו על פני המלה הזאת, והאמת כי צ"ל מלכיא, כנוסחת כ"י אקספארד, ובפסיקתא רנתי, אשר דחה אותה הגאון מהר"ם ז"ל בחזק יד ולא צמטט, והוא מלה יוונית μαλαξία שפירושה נער ונגע, (מוטהלאזיקייט, צאנהאטטיקייט) ונאותה מאד לכיונת הענין, הנה נער זה מלכך, ואין ספק שגם לפני צעל הצילקוט, היתה הנוסחה כן, ואח"כ נעשית מלניא מן מלכיא, וטעות מן ב' לאות ג' רגיל הרבה מאד. ולכן כתב המפרש צנזו פי' נער והוא לועזי. וגם צנ"ר היתה הנוסחה מולכיא, אך צלותיות רש"י נראהה צ' לאות כ', ואותיות ב' נתחזרו, ונעשית מ, ובמדרש ש"ט מיליא, חסר אות ב', והמלה הזאת עוד אחת לה, צדכיים רבה סוף פי', לה"ה לתלמידו של רופא שענתה מלכיא לרלאתו, הציג אותה אל רנו וכי'. אס אחת מרפא אותה הרי יפה, ואס לאו הריני מרפא אותה, וכחז המ"כ פי' הערוך סס, ע"כ אולם מלכך שאין לפירושו זה לא טעם ולא ריח, אינו כמנהג כלל צערוך, וע"י התעורר צמקומוס צערוך מלכיא, חיל מלכיא לרלאתו צמ"פ כי תנא, ט"ס וצ"ל מלניה צלותו, פי' נגע רע, ולשון לעז הוא. ומתנת

לאמר, (בראשית ט"ו י"ח) כמ"ל מהו לאמר, ר' חנינא בר פפא אמר אברהם בירר לו את המלכיות (ל) באנו למחלוקת ר' יוחנן ור' אירי ור' חמא בר חנינא, וזקן אחד בשם רבי, הקב"ה בירר לו את המלכיות, מ"ל דרבת אנוש לראשינו (תהלים ס"ו י"ב) דרבת איה על ראשינו, כאלו בנו באש ובמים. (לא) ר' חנינא בר פפא אמר, כל נפלאות ומחשבות שחשבת, כדי שיהיה אדם נזקק לביתו, הה"ד וידע אדם עוד את אשתו (בראשית ר' כ"ה) מהו עוד, (לב) שניתוסף לו תאוה על תאוותיו, לשעבר אם לא היה אדם רואה אשה, לא היה מתאוה, ועכשיו בין רואה בין אינו רואה מתאוה, ר' אבא בר יוחנן (לג) בש"ר אחא, רמז (לד) לפרגמפטין ולמפרשי ימים, שיהיו נזכרים ובאים במדרה לבתייהם, (לה) ר' סימון אמר כל נפלאות ומחשבות שחשבת, כדי (לו) שלא יקבלו איה"ה את תורתך, וכבר גלוי וידוע לפניך, שאין איה"ה מקבלים את תורתך, ולמה נראית כמחזור עליהם, בשביל לכפור את מתן שכרינו, (לז) דא"ר סימון בחשבונותיך אלינו, כל אותן אלפים וארבע מאות וארבעים ושמונה שנה, עד שלא יצאו ישראל ממצרים, היה הקב"ה יושב ומחשב חשבונות, ומעבר עיבורים, ומקדש את השנים ומחדש את החדשים, כיון שיצאו ישראל ממצרים מסין להם, הה"ד ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, (שמות י"ב א') מהו לאמר, אמר להם הקב"ה מכאן ואילך הדי הם מסורים לכם, שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים (שם שם ב').

ר'

הערות ותקונים.

כהנה כחזק שקרים צדק הערוד עכ"ל, אך גם נמערך נכל ט"ס צמלת מלינה, ונ"ל מלכית, ותקונו אינו כי אם צמלת באחותו צמקוס לאחותו, ופירושו צמלת מלכית הוא כאשר אמרת, שמשכן יוני היא. וכן המוספי ערך מלכית, הניח דברי הדרש מן ד"ה, וכתב כי מלכית צווי חולה. (כמ"ל מהו לאמר, כי בכל מקום מלת לאמר פי' לאמר לאחר, אבל נכאן למי יאמר אחרים, ודרש לאמר שיאמר אחרים שרצה במלכיות. (ל) צאנו למחלוקת. עיין צ"ר שם פמ"ה, וצילקוט תהלים סס. ונמדרש שמי"ר פניא, ונרץ לתקן לפנינו, ולהצניח המלות, צאנו למחלוקת" לפני ר' חנינא בר פפא אמר ור"ל כי ר' חנינא בר פפא ור' יוחנן ור' אירי חידו תלקו צ"ה. לדעת ר' חנינא צ"ה אחרים בירר לו את המלכות ולדעת ר' יוחנן הקב"ה בירר לו את המלכות וכן הוא לנכון צילקוט תהלים סס רמז תשל"ז. (לא) ר' חנינא בר פפא אמר, מוצא צילקוט תהלים רמז תשל"ח צדק צדק צדק. הפסיקתא (לב) שיתוסף לו תאוה, מוצא צ"ר פכ"ג. (לג) צדק ר' אחא, כ"ה צ"ר פכ"ג, הפסיקתא רנתי שם, אבל צילקוט תהלים רמז תשל"ח, הג' צ"ר יוחנן. (לד) לפרגמפטין, צ"ל לפרגמפטין, כמו שהול לנכון צ"ה אקספארד, וצילקוט תהלים רמז תשל"ח צדק הפסיקתא, וצ"ר פכ"ג המלה הזאת אינה, ונפסיקתא רנתי לפרגמפטין. ונדפוס לנזן לפרגמפטין. וצ"ל לפרגמפטין, כי פרגמפטין צונית *πραγματεία* פי' סחורה ומסחר (ווארע האנדל) אבל פרגמפטין צלשן יחיד ופרגמפטין צלשן רבים פי' סחורים צלשן יוני *πραγματευτής*, ונמלא הרבה מדרשים כמו פרגמפטין צ"ר ריש פ"ט פליח ופכ"ג ופכ"ג, שמי"ר פליח צמיר פי"ג ופי"ט, ותחומא חוקת, ופי' מסעי, פרגמפטין, שמי"ר פליח ופכ"ג ופכ"ג, ותחומא פי' צמיר, פרגמפטין. וי"ר ריש פ"ג, פרגמפטין, מכלתא יתרו צ"ר, צ"ר פכ"ג, ותחומא ריש תרומה ודומיהם. (לה) ר' סימון, צילקוט תהלים רמז תשל"ח צדק הפסיקתא. הג' א"ר סימון, ונפסיקתא רנתי פטי' הנ"ר, ר' חנינא בר פפא אחר אחר חורי ר' חנינא בר פפא אחר, ונדפוס לנזן מתק הגאון צעל זרע אפרים מלת אחר, גם השמיט המלות, ר' חנינא בר פפא אחר" הכתובים שנית, והמפרש דפוס נרעסלויא, כתב תיבת אחר צ"ה עכ"ל, ולדעת ה"י כתוב אחר" חס הוסף אחד המעתיקים לפרש מלת חורי, שפי' הוא, רתנ"פ אחר דבר אחר נמדרש הכתוב, ואח"כ נעשה ח' וי"ח צעעות, ונאמרת חסרה המלה הזאת נפסיקתא רנתי דפוס פראג, וצ"ה אקספארד נמלאר שלפניו ר' חנינא בר פפא אחר חורי, כל נפלאות ומחשבות שחשבת כדי שיהא אדם חקק לניתו י"ל לתקן שם שניל חורי. (לו) שלח יקבלה, כ"ה צ"ה אקספארד, וצילקוט תהלים רמז תשל"ח. אבל נפסיקתא רנתי כדי שיקבלה. והיא הנוסחא הנכונה. (לז) דא"ר סימון, כ"ה צ"ה אקספארד, וצילקוט תהלים שם צדק הפסיקתא, וכן נפסיקתא רנתי דפוס פראג שקלאו ולנזן, אבל דפוס נרעסלויא. הג' וא"ר

מד

פרשת החורש

(לח) ר' חייא בר אבא פתח, תוחלת ממושכה מחלה לב (משלי י"ג) זה המארש אשה (לש) ונוטלה לאחר זמן, ועץ חיים תאוה באה (שם) זה המארש אשה ונוטלה מיד.

ד"א תוחלת ממושכה מחלה לב, זה דוד שנמשח ומלך לאחר (מ) שתי שנים, ועץ חיים תאוה באה. זה שאול, שנמשח ומלך מיד, ובזכות מה בזכות מעשים טובים שהיו בידו, שהיה (מא) עניו ושפל רוח, (מב) ושהיה אוכל חולין במדרה, (מג) ושהיה מבזבז את ממונו, כדי לחוס על ממונו של ישראל, (מד) ושקר כבוד

הערות וחקונים.

וא"ר סימון והגאון מהרז"מ כתב שגראה כי ט"ס הוא, ונ"ל ד"א ח"ר סימון. ועין לעיל הערה ל"ה, ולפי' הגי' שלכינו שם, ח"ר סימון, ידק נכאן מחד לגרוס וא"ר סימון, כגירסת דפוס נרעסלויא. אולם לפי גירסת הפסיקתא רבתי שהמאמר שלכינו הוא גסס ר'. חנינא בר פפא, אזי ידק יותר גירסת הגאון מהרז"ס שגורס בפסיקתא רבתי, ד"א ח"ר סימון. ולדעתי הוא המאמר מר' סימון, המוצא בשמו נירושלמי ר"ה פ"א ה"ג ח"ר סימון כתיב רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומתשבותיך אליי, לשעבר רבות עשית מכלן ואילך נפלאותיך ומתשבותיך אליי ע"כ. ואם הוא נקצרה ופה בפסיקתא שלכינו הלשון בלרובה כל אותן אלפים כו'. (לח) ר' חייא בר אבא פתח, מוצא בליקוט משלי רוח חתקין גסס הפסיקתא. ובמדרש אגדת שמואל פ"ז, ובמדרש המאור סוף סימן קס"ז גסס הפסיקתא. (לש) ונוטלה, במדרש שמואל ונוטלה. (מ) לאחר שתי שנים, כ"ה נכ"י אקספארד, וזילקוט, ובמדרש שמואל, אכל בפסיקתא רבתי הגי', לאחר כמה שנים. (מא) שהיה עניו ושפל רוח, וכ"ה נכ"י אקספארד, ובמדרש שמואל שם, נפ' ושאל לכה, אכל במדרש נמר' פ"א, במאמר מהו בכל אשר יפנה, בזכות מננות וטעם שהיו נזרו, שהיה עני ואוכל חולין כו', נ"ל עניו, כי נשמטה היו"ז בטעות, ומהרצ נעל ידי משה נעלם זה, לכן כתב לא ידעתי ולא מנאתי מקום לעניותו, רק במקום אחד כשנבק אחיות אנו, אנו, הנוהך להיות רביעית השקל וכו' ע"ש, ונכנס בדוחק רב ללא צורך, והמפרש לפסיקתא רבתי דפוס נרעסלויא הביא ראיה לענותותו מהמקרא אם קטן אתה צעידך, וכשחפרו אותו ויהי כמחרש (ש"א כ"ב) עכ"ל. והיה לו להביא מאמר חז"ל יומא כ"ב סוף ע"ב ע"ש. והגאון מהרז"ס ז"ל הביא ציטוריו (אות כ"א) המקרא והוא נמצא אצל הכלים, ועין דורע אפרים שם סימן י'. (מב) ושהיה אוכל חולין צטהרה, במדרש ש"ט חמור ז' שאל אוכל חולין צטהרה שגאמר (שם ט' כ"ד) וירם הטבח את השוק והעליה ויש לפני שאלו, ר' יוחנן אמר השוק והאליה, רבי חיימר השוק והטבח, שהיה אוכל חולין צטהרה ע"כ. ולדעתי נרדך לומר ר' אלעזר אמר השוק והטבח, והסר רשנ"י אמר שקא וזופה והמאמר נכנס נירושלמי סוף פ"א דמגילה, רשנ"י שקא וזופה ר"י אמר שקא ואליה, ר' אלעזר אמר חיה וזוק, וכן איתא צנצלי ע"ז כ"ה סע"א, מאי והעליה, ר' יוחנן אמר שוק ואליה כו'. ור' אלעזר אמר שוק וזופה כו' ע"ש צרש"י. ובמדרש שמואל פ"ד פ' וירם הטבח ר' אלעזר אמר שוקה וזופה, (נירושלמי וצנצלי הוא גסס ר' שמואל בר נחמני), ר' שמעון בן לקיט אמר שוקה וזופה (בלי ספק נ"ל ר' שמואל בר נחמני, אך היה כחזון בר' רשב"ב ונחשבה אות ג' צעני המעתיק, לאות ב', ועשה מהר"ת ר' שמעון בן לקיט שלא כמשפט, ונירושלמי וצנצלי שם שקא וזופה) ורצון אמרי שוקה ואליה (נירושלמי וצנצלי הוא גסס ר' יוחנן). והנה לפנינו ובמדרש נמר' פ"א, ובפסיקתא רבתי לא מוצא הראיה כמו במדרש ש"ט, אבל חולין צטהרה מן הכחזון וירם הטבח וכו'. ולדעתי אך הביא המדרש ש"ט ראיה מהאי קרא הלא מן שהקריב שמואל היה קדשים, ואך מציא יזח ראיה על שאל שזכר חולין צטהרה. ואפשר שהראיה ממה שזכר לו שמואל לאכל קדשים. ואולי היה שאל טמא אז ואסור לאכול קדשים בטומאת הגוף אלא ודאי שהיה רגיל לאכול כל ימיו גם חולין צטהרה ומפ"ז הותר לו לאכול שלמים גיכ. זה עקר הטעם של אוכלי חולין צטהרה כדי להרגיל עצמם צאכילת קדשים צטהרה. (מג) ושהיה מצנצן את ממונו, עין צרע אפרים שם סימן י"ז, וצדי משה במדרש נמר' פ"א. (מד) שקל כבוד עזרו כו', דברי הי"מ דחוקים מאלד, ונכונים דברי הגאון מהרז"מ ז"ל, וילק' לה ממה שאמר ודאג לנו, השוק הנער לעצמו והציא ראיה מתוספתא דנרכות

כבוד עברו כנבוד עצמו, (מה) ור' נחמיה בשם ר'ל אמר, (מו) שהיה בן תורה, שנאמר (מו) בי שרים ישורו בי מלכים ימלוכו (משלי ח' ט"ז וט"ז).
(מה) ר'ני ר' ישמעאל, עד שלא יחטא אדם נותנין לו אימה ויראה, וכיון שהוא חוטא נותנין עליו אימה ויראה, שהרי (ג) עד שלא חטא אדה"ר, היה שומע את הקול (נא) אי מכון [צ"ל אימירון], כיון שחטא היה שומע אנריון, עד שלא

הערות ותקונים.

פ"ד, מפני מה זכה שאל למלכות מפני עונו, דכתיב ודלג לנו, שקל עצדו כינול צו. וכי. ע"ש. (מה) ור' נחמיה, נכ"י אקספארד יהודה נר נחמן, ונמדרש נמ"ר פ"א, וזילקוט משלי רמז תתק"ן, יהודה נ"ר נחמיה, ונפסיקתא רבתי פט"ו, הורה ר' נחמן, אין ספק צדי, שט"ס הוא, וז"ל יהודה נר נחמן ואח"כ נשחזש המלה, ונעשית הורה. (מו) שהיה בן תורה, עיין זרע אפרים סימן י"ד. (מו) צי שרים וגו', עליונים למטה ותחתונים למעלה כי במקרא כתוב צי מלכים ימלוכו, צי שרים ישורו, ומאן מלכי רבנן, כדאמרין בגמרא (גיטין ס"ז ע"ה) מנא לך דרבנן אקרו מלכים, דכתיב צי מלכים ימלוכו. (מה) תני ר' ישמעאל, מוצא זילקוט משפטים רמז שס"ג גס הפסיקתא, (כי היינו בסוף רמז שלפניו מוסב גם על המאמר הזה) וכן נשנה נמדרש חזית נפ"י הנה מנחמו. וסס חסר שם האומר אכל נמדרש נמ"ר פ"א, ונאגדת שמואל פ"י, תני רשב"י, וז"ל תני ר' ישמעאל. (מט) עד שלא יחטא האדם נותנין לו אימה ויראה, נפסיקתא רבתי שס, נותנין לו אימה ויראה שלא יחטא, ובתי המלות האחרונות האלה "שלא יחטא" מיותרת הן, ובשמו משובה שלפניו, וליתא נמדרש נמ"ר שס. ונמדרש חזית שס, הלשון ביתר נילור, נותנין לו אימה ויראה והכריות מתפחדין ממנו, כיון שהוא חוטא נותנין עליו אימה ויראה, ומתפחד הוא מאחרים. וזילקוט משפטים רמז שס"ז, עד שלא חטא אדם הראשון יתראו יתראו על צהמה חיה ועוף, וכיון שחטא יתראו אימתו עליו, ונמדרש אנדת שמואל, נאמט כל המאמר הזה ע"י טעות המעתיק, שדג מן עד הראשון לעד השני, וכה הנוסחא שס, תני ר' ישמעאל עד שלא חטא אדה"ר וכי. (ג) עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע את הקול. נכ"י אקספארד חסר שורה שלימה, ומתחיל במאמר שאחר זה, עד שלא חטא אדה"ר היה שומע את הקול ועומד על רגליו. (נא) אי מוכן, תקנתי נפנים ש"ל אימירון, ונעטות נפרדה והיתה לשתי מלות, וזון ר' נעשה ב', ומוצא לנכון זילקוט משפטים רמז שס"ג גס הפסיקתא, וכן נשנה נמדרש נמ"ר פ"א, אכל נמדרש חזית פ"י הנה מנחמו, היה שומע את הקול אדיונו, ובת"כ שס אדיונו, ובשניהם נעטות, וז"ל אמירון, ונמדרש שמואל שס, הסך הסדר עד שלא חטא היה שומע את הקול אנריון, וכיון שחטא היה שומע את הקול ניווריון, ונריך להחליפם בראשונה ניווריון ובשניה אנריון, ומלת ניווריון הוא נעטות, וז"ל אמירון, וטעות הזה הוא גם נמדרש צ"ר סוף פט"ו, משל למלך שהי לו כלב אנריון וארי נמווריון, ונריך גם שס להגיה אמירון, כאשר הוא נמדרש חזית פ"י זאת עולה, ובשני התקונים האלה אשר תקנתי צנ"ר ונפסיקתא דין, היה לפני הרב בעל הערוך ערך אמר, ח"ל צנ"ר ויותר יעקב לגדו. למלך שהיה לו כלב אנריון, וארי אמירון, שומע את הקול אמירון נפסיקתא דהחדש. עכ"ל, הביא דברי הס"ר על יותר יעקב כאשר תקנתי, ודברי הפסיקתא על שומע את הקול, כהנחתי, ונדבר הוראת המלה, הוא כאשר כתב הערוך שס פ"י אמירון צייתי נבלון יון *עוסקא* (נאסה), ומלת אנריון ביתר נערך אנריון, ח"ל כלב אנריון וארי אמירון (צ"ר פט"ו) פ"י אנריון נלע"ז סלנטיקו *Salvatio* (אמירון פ"י) נהמה ציער שאין לה אדון, זה נפסיקתא דהחדש עכ"ל, וכוננו צמיונו למאמר שלפנינו, והמלות הספסרות דבריו הערוך, הן נעטות, ונריך למחקם, (עיין תולדות ר"ג דד כ"ה ונערך מל"ן דד י"ד וגם שס נערך מל"ן מלת נמווריון נעטות וא"ל אמירון), והמלה גריון היא ג"כ יונית *עוסקא*, ופי' יערי ולמוד מדרג, כת"ש המוספי שס, והיא הספך מן אמירון, שפ"י צייתי ומגדל בן אנשים. וכן מנאורים המלות האלה ע"פ הערוך נדר הילקוט משפטים רמז שס"ג, ונפסיקתא רבתי פט"ו (הנעתק מפסיקתא דין) הנוסחא, עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע את הקול נכחת אמירון, וכוון שחטא היה שומע את הקול ועומד בנזעף אנריון, וכבר העירוני צערן חוצרת שניה (תרי"ז דד כ"ט) כי שתי המלות נכחת נזעף מוספו מאתה מעתיק, לפירוט על אמירה ואנריון

מה

פרשת החודש

שלא חטא היה שומע הקול ועומד על רגליו, (גב) הה"ד וישמעו את קול ה' [אלהים] מתהלך בנן לרוח היום, (בראשית ג' ח) וא"ר אבא בר כהנא, מלך אין כתיב כאן (גב) אלא מתהלך, וכיון שחטא היה שומע את הקול ומתחבא, שנאמר וייתרבא האדם ואשתו (שם) א"ר איבו, באותה שעה (גב) נרעה קומתו של אדם הראשון, עד שנעשית של (גב) מאה אמה, (גב) וכן עד שלא חטא ישראל, מה כתיב חסן, ומראה כבוד ה' כאש אוכלת (גב) בראש הדרים לעיני כל ישראל (שמות כ"ד י"ז), וא"ר אבא בר כהנא שבוע מתיצות של אש היו (גב) בוססות זו בזו, והיו ישראל רואים ולא מתייראים, ולא מתפחדים, וכיון שחטאו, אפילו (גב) פני הסרסור, לא היו יכולים להסתכל, שנאמר וירא אהרן וכל בני ישראל את משה (גב) [צ"ל והנה] קרן עור פניו, וייראו מגשת אליו, (שמות ל"ד) (ס) ור' פנחס בשרי אבין בשרי חנין אמר, אף הסרסור הרגיש בעבודה

הערות ותקונים.

ואנראן, ומלת ועומד יתרת היא וצאה הנה נטעות מן המאמר שאחריו, עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע את הקול ועומד על רגליו, והראתי שם כי נמדרש נמר' פי"א, הנוסחא נכונה נלי המלות האלה, ומאמר עד שלא כו' ועומד על רגליו הוא מוקדם שם, לפני עד שלא חטא היה שומע את הקול ואמירן, וכי כן הוא לנכון צילקוט משפטים רמז שס"ז, גם הנצחית ראיה מהערוך שהציג מאמר הזה נלי המלות האלה, ותצנתי אז כי הציון פסיקתא צערוך, מוסב על הפסיקתא רצתי, אולם עתה נגלתה הפסיקתא הישנה לפני נפקחו עיני לדעת, כי אליה כוון הערוך בכל המקומות אשר הציגה, והרצנתי לדבר מזה צנחא. גם ראיתי עתה נמדרש הפסיקתא רצתי דפוס צרעסלויא, שהעיר ג"כ כי המלות צנחת צועף הן פי' המלות, אך מה שכתב שם נמדרש נמר' פי"א יש להוסיף הזאת, וטעות הוא נידו, כי שם אין כל זכר מהמלות האלה. (גב) הה"ד וישמעו את קול, מפרש הפסיקתא רצתי דפוס צרעסלויא, שם מסגרת על הראיה הזאת מהכתוב, ועל מאמר ר' אבא בר כהנא, ודחה אותם מן הספר, ואינם נמדרש נמר' ולא צנחתי, גם לא צנחתי שמואל ע"ש, ועיין נזרע אפרים שם סימן ט"ז, וצ"ל אקספארד, לא נמצא המאמר מר' אבא בר כהנא. (גב) אלא מתהלך, נרדף להוסיף פה "מקנן וסליק", כמו שהיה בפסיקתא רצתי, ונפסיקתא דילן פסקא א' ויהי ציוס צנחתי מזה, וע"ש הערה ח"ג, וכל המאמר מוצא פה דרך אבן. (גב) נרעה קומתו, צ"ל אקספארד נטעות נוועה קומתה, ועיין מה שכתנתי בפסקא הראשונה הערה י"ז. (גב) מאה אמה, ע"ש הערה י"ח. (גב) וכן עד שלא חטא ישראל, מוצא צילקוט משפטים רמז שס"ז צ"ל הפסיקתא, וצילקוט תהלים רמז תשנ"ה, ומסר שם הציון פסיקתא. (גב) צראש ההרים, צ"ל צראש ההר. (גב) צוססות, כ"ה צ"ל אקספארד, ונפסיקתא רצתי פט"ו, ופי' דומות ונכנסות אחת לתוך רעותה, ולשון מקרא הוא צוססו את חלקתי (ירמיה צ"ו) וצילקוט שם צ"ל המקומות, הני' נגזרות, ונמדרש נמר' פי"א, הני' צוססות, וכנח המ"צ צוססות מעשרצות וגושזות, מלשון כסכוס קרמי עכ"ל. וכונתו למאמר חז"ל מ"ק י' ריש ע"ג, ולקח המאמר הזה מהערוך ערך כסכס, אלז נעלם מונח, שפי' המלה הזאת שפשוף. עיין רש"י ותו' שם ד"ה כסכוס. גם מה ענין כסכס אל כוסס, ונמדרש חזית פי' הנה מוטו הנגי' טוכסות זו את זו. גם נשמע שם מאמר שם, וכצ"ל עד שלא חטא ישראל [מה כתוב חנון, ומראה כבוד ה' כאש אוכלת צראש ההר וא"ר אבא בר כהנא ז' מחינות של אש היו] טוכסות זו את זו. ונמדרש אגדת שמואל פי"ז, הנוסחא טוכסות, ואולי צ"ל נוססות זו בזו, מלשון נוססה צו (ישעיה ל"ט) פי' מתרחצות. (גב) פני הסרסור, כ"ה צ"ל אקספארד, וצילקוט משפטים רמז שס"ז צ"ל הפסיקתא, וצילקוט תהלים רמז תשנ"ה, ונמדרש שמואל שם, ונמדרש נמר' פי"א, ונמדרש חזית שם, אלז בפסיקתא רצתי פט"ו, דפוס צראש, פני השלית הסרסור, ונדפוס שקלאצ וצרעסלויא פני השלית הסרסור, והוא ט"ס וצ"ל השלית. ונדפוס לצנז פני השלית פני הסרסור. אולם צלשחם, מלת השלית חינונית היא, מחאה מעתיק. לפרש מלת הסרסור, והכוונה פה צנלת הסרסור, על מזה שהיה מונע צין הקציה וצין ישראל. (גב) כי קרן, הסגרת מלת, כ"י ותקנתי צ"ל והנה, כלשנא דקרא. (ס) ור' פנחס צ"ל אבין, צ"ל אקספארד ר' פנחס צר אבין צ"ל חנין

בעבורה, שנאמר מלכי צבאות ידורון ידורון וגו', (תהלים ס"ח יג) (סא) ר' יודן בש"ר אייבו אמר, מלכי צבאות אין כתיב כאן, אלא מלכי צבאות, מלכיהון דמלכיא, שאפילו מיכאל וגבריאל, לא היו יכולין להסתכל בפניו של משה, וכיון שחטאו, אפילו פני (סב) הגולריין לא היה משה יכול להסתכל, שג' כי יגורתי מפני (סג) האף והחיסה, (דברים ט י"ט) (סד) וכיון שחטא מה כתיב ביה, (סה) ויבא אליו והוא יגע ורפה ידים, (ש"ב י"ז ב') וכן עד שלא חטא שלמה, היה יורה בשירה ושירות, שנאמר עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני אדם שירה ושירות, (קהלת ב' ח'), וכיון שחטא הביא (סו) ששים גבורים שהיו משמרים את מטתו, וכן עד שלא חטא שאול, מה כתיב ביה ושאלו לכך (סז) (את) המלוכה על ישראל, (סח) ולחם פלשתיים ובכל אשר יפנה ירשיע, (ש"א י"ד מ"ז) מרו בכל אשר יפנה ירשיע, ניצחון, וכיון שחטא, מה כתיב ביה, וירא שאול את פתגה פלשתיים ויירא ויחרר לבו מאד, (שם כ"ח ה').

(סט) ר"א תוחלת ממושכה מחלה לב, א"ר חייא בר אבא, אלו ישראל עד שלא נגאלו, את מוצא כיון שבא משה אצל ישראל ואמר להם, הקב"ה אמר לי, אמור להם לישראל פקוד פקדתי אתכם (שמות ג' י"ז) אמרו לו ישראל, רבינו משה לא עדין זמן פקידה, מה כתיב כי איחל ומה קצו כי אאריך אם כל אבנים כתי, אם בשרי נחשו (איוב ו' י"א וי"ב) אם כח אבנים כתי, אם כחם של אבנים כתנו, ואם בשרינו של נחושת הוא, כיון שאמר להם בתורש הזה אתם נגאלין, אמרו הא סימן טב, שנאמר עץ חיים תאווה באה (משלי שם).

החדש הזה לכם, ר' יהודה בר נחמיה בש"ל פתח. שלח אורח ואמרת וגו' (תהלים מ"ג ג') [אורח] זה משה, שנאמר ומשה לא ידע כי קין עור פניו (שמות ל"ד כ"ט) (ע) ואמרת, זה אהרן, שנאמר בו, תומיד ואוריד (דברים ל"ג

הערות ותקונים.

חנין, זילקוט משפטים רמז שס"ג, ר' פנחס זש"ר חנינא, וזילקוט תהלים רמז תשנ"ה ר' פנחס זש"ר ראובן, ז"ל זש"ר חנין, ונחמד חזית שם, ר' פנחס ור' חנין זש"ר חנין, ונחמד חזית פ"א, ר' פנחס ז"ר חנין א"ר חנין, ונפסיקתא רנתי שם ר' יתחק ז"ר חנין זשם ר"ח. ונחמד שמואל פ"א, ר' פנחס ורני חנין זר רני חנין, ושם הלשון משושה. (סא) ר' יודן זש"ר חנין, מונח גס נקד"ר פ' שתי ורלא. (סב) הגולריין, ז"ל הגולריין. כאשר הוא בכל המקומות שרשמי נהערה ס', גס נקד"ר שם, ונכ"י אקספארד, ומונח נערך ערך גלור זשם הפסיקתא. ונפרש לפי הענין גלורין חלשים, עפ"י מחמר חז"ל שהניח (ברכות כ"ג ז') מחננין במלחמה והגבורים נחמין, וחשז כי גלורין הוא לעומת גבורים, ונחמת היא מלה יומית ורומית, *galacio galearius* משרתי חנסי המלחמה ונושאי הכלים (קנאפס נאלעאר), וכ"כ המוספי שם. והגאון הר"צ הביא כן במקומו נחמד שם זשם המוסף. ועיין נחום חז"ר ס"ו ע"ג. (סג) האף והחיסה, כתב הערך ערך גלור, פ"י אף וחיסה שני מלכתי חנלה, עיין ילקוט עקב רמז תתנ"ג. ור"ל האף והחיסה שם מלכתי חנלה, ואינם חנונים נגד מעלות מיכאל וגבריאל. (סד) וכיון שחטא מה כתיב, חסר לפני זה הסתלת הענין, וכנ"ל: עד שלא אירע אותו מעשה לדור מה כתיב, ה' אורי וישעי ממני אירא (תהלים כ"ח א') וכיון שחטא מה כתיב זיה וכו'. וכ"ה לנכון בכל המקומות שרשמי ונכ"י אקספארד, וזילקוט משפטים רמז שס"ג זשם הפסיקתא. (סה) ויבא אליו, ז"ל ויבאו עליו. (סו) ששים גבורים כו', חסר הה"ד ששים גבורים וגו' (ש"ס ג' ז'), ונאמר לנכון זכ"י אקספארד. (סז) את, מלת "את" אינה במקרא. (סח) ולחם פלשתיים, (סח) ולחם פלשתיים, ז"ל ולחם פלשתיים וגו' ונפסיקתא. (סט) ר"א תוחלת, מונח זילקוט זא סוף רמז קפ"ט זשם הפסיקתא, וזילקוט משלי רמז תתק"ן נחמד המחמר תוחלת ממושכה, ג"כ זשם הפסיקתא. (ע) ואמרת זה אהרן, שני תומיד ואוריד ואית דמחלפין שלח אורח, זה אהרן תורת אמת וגו', נראה כי נחלפו המקראות בטעות וכנ"ל ואמרת זה אהרן, שנאמר תורת אמת וגו', ואית דמחלפין שלח אורח זה אהרן שנאמר תומיד ואוריד, ולפי זה הביא לנכון על ואמרת זה אהרן, ראיה מהכתוב תורת אמת, ועל אורח זה אהרן הביא ראיה מן תומיד ואוריד. וראיתו שגם הגאון מהר"ם התעורר

מו

פירוש דהרש

ל'צ ליה), ואית דמחלפין ליה, שלח אורך זה אורן, שנא' תורת אמת היתה בפיו, ועולה לא נמצא בשפתו וגו' (מלאכי ב' ו'). ואמתך, זה משה, שנא' בו, לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, (במדבר י"ב ו'). איר יצחק מן הים צפה משה שאנו נכנס לארץ ישראל, שנא' צופיה הליכות ביתה, (משלי ל"א כ"ו) תביאני וחמננו אין כתיב, אלא תביאנו ותשמענו (שמות ט"ז י"ז): (עא) והא כתיב יבואתני אל הר קדשך (תהלים ט"ז ג') אלא אלו (עא) סופרי ארץ ישראל שהן קדושים כארץ ישראל, שנאמר לקדושים אשר בארץ הזבה (תהלים ט"ז ג').

ר"א שלח אורך ואמתך, זה אורן ומשה, שעל ידיו שלח הקב"ה אורה לישראל, ונגאלין ממצרים, ואימתי בחדש הזה לכם ראש חדשים.

(עב) ר' לוי פתח והייתם לי קדושים וגו' ואבריל אתכם מן העמים (ויקרא כ' כ"ו) (עג) ר' יודן בש"ד חמא בר חנינא, ורב ברכיה בש"ד אבהו, אילו אמר ואבריל אומות העולם מכם, לא היתה תקומה לאו"ה, אלא ואבריל אתכם מן העמים, (שם) כזה שהוא בורר את היפה מן הדעה, ובורר וחורר ובורר, אבל כשהוא בורר את הרע מתוך היפה בורר, ושוב אינו בורר, (ער) בכל מעשיהם ישראל משונן מן ארה, בחרישתו, ובזריעתו, ובקצירתו, ובעמירתו, ובדישתו, ובגרתו, ובביקביו, במניינו, ובחשבונו. בחרישתו, שנ' לא תחרוש בשור וחמור יחדיו (דברים כ"ב י'), בזריעתו, שנא' לא תזרע כרמך בלאים (שם שם ט'): בקצירתו, שנאמר ולקט קצירך לא חלקם (ויקרא י"ט ט'), בעמירתו, שנ' ושבתת עומר בשרה לא תשוב לקחתו (דברים כ"ד י"ט), בחרישתו, שנאמר לא תחרוש שור בריוש (שם כ"ה ד'). בגרתו ובביקבו, שנא' העניק תעניק לו (שם ט"ז יד) [מצאנך מגרניך ומיקבך], במנינו ובחשבונך, שאו"ה מונין לחמה וישראל ללבנה, שנאמר תחדש הוזה לכם ראש חדשים:

(עו) אני ישנה ולבי ער (שה"ש ה' ב') אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבונו של

הערות ותקונים.

התעורר על זה, וכן הוא לנכון צ"ל אקספארד כמו שתקנתי. והנה נפסיקתא דנתי, עזר רישא דקרא, תורת אמת, והגיון את סופו, כי מלאך ה' צללות הוא, (מלאכי ב' ז'). לכן נחקק המעשר דפוס דרעסלויז, וכחז כי מלאך ה', שהוא כולו אור, אזל אין צורך לזה כי הראיה היא מן הרשע, ומיוסב על ואמתך, כמו שכתבתי. ונמדרש שמי"ט ע"ז, שלח אורך ואמתך, זה משה ואהרן, שנאמר תמוך ואורך, וכן כתיב תורת אמת היתה צפיהו. שני הפסוקים נצטו המה מדברים צללות לכן יש לתקן שם עמי הפסיקתא. (עא) והא כתיב יבואתני וגו'. ר"ל הוא סיפא דקרא, שלח אורך ואמתך, שדרש צמשה ואהרן. * (עא) סופרי א"י. וכ"ה צ"ל אקספארד, רק חסר שם סיום מהכתוב שנאמר לקדושים וגו', ופי' ספר, נצול, כמו וצעיר הסמוכה לספר (צמות מ"ח ע"ב), ונפסיקתא דנתי הנוס', אלא ספר א"י, והסיום שנאמר לקדושים חסר גם שם ואינו, ופי' הגאון מהר"ם סיון מ"י, אלא ספר א"י, שיכנסו לעיירות הפסוקים לא"י, ויושבים על הגבול והם קדושים כארץ ישראל, לפי שהם קרוצים לא"י והקדושה מתפשטת לגב הגבול, והרי הוא כאלו נכנסו לארץ ישראל ע"כ. (עב) ר' לוי פתח, מוצא צילקוט נא רמז ק"ג, וצילקוט קדושים רמז תרכ"ו גם הפסיקתא. (עג) ר' יודן, מוצא צילקוט צמ"ח פ"ה, ונמדרש חזית צ"ל חכו ממתקים, ע"ש האספות דנרים. (עד) אר"י צכל מעשיהם, צ"ל אקספארד וצילקוט שם צ"ל העקרונות, ונמדרש צמ"ח פ"ה, ונחזית שם, ונפסיקתא דנתי הנוס', אמר ר' לוי. והוא הנכון כי סיים צמה דפתח, יען צמתהלת הפתיחה פתח צמס ר' יודן ואח"כ סיים צמה שדרש צעמנו על הכתוב הזה. (עה) אני ישנה, נכסה צמדרש חזית על פי זה, וצילקוט שה"ש רמז תתקפ"ה. (עו) אני ישנה חזית המוקדש, כ"ה גם צילקוט שם, וכ"כ אקספארד, ונפסיקתא דנתי, אזל צמדרש חזית שם, הנוסחא אני ישנה מן הדקות ולבי ער לעשות, אני ישנה מן הקרצנות, ולבי ער לקריאת שזע ותפלה, אני ישנה חזית המקדש, ולבי ער לצתי כנסיות, וצתי מדרשות, אני ישנה מן הגאולה, ולבי ער הקר"ה ער לגאולה. (עז) ולבי ער הקר"ה ער לגאולה. כ"ה הפסיקתא הנכונה, וכמו שאמר אח"י היכן מנינו וכו'. וכ"ה לנכון צ"ל אקספארד, ונמדרש חזית

פרשת החדש

של עולם אני ישנה מבית המקדש, ולבי ער בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אני ישנה מן הקרבנות, ולבי ער במצות וצדקות, אני ישנה מן המצות, ולבי ער לעשותן, אני ישנה מן הקץ, ולבי ער לנאולה, אני ישנה מן הנאולה, (עו) ולבו של הקב"ה ער לנאלינו: א"ר חייא בר אבא, היכן מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישראל, מן הדיון קרא, שנא' צור לבבי וחלקי אלהים לעולם (ותהלים ע"ג כ"ו): (עח) קול דודי דופק, (שה"ש שם) זה משה, שנ' ויאמר משה ה' אמר ה' כחצות הלילה (שמות י"א ד'): (עט) פתחי לי (שה"ש שם) (פ) א"ר אבהו אמר הקב"ה פתח לי פתח, (פא) כתרירה של מחט, ואני פותח לך פתח שיהו (פב) אהליות ובחצצריות

הערות ותקונים.

ס. חלל בפסיקתא רבתי, וזילקוט שם נטעות, ולבי ער להקב"ה וז"ל כמו שהו לפנינו פה. וכן ראיתי נרש"י (שה"ש ה' ז') ולבי ער זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא, הקב"ה שהו נור לבני וחלקי, ער לשמרי ולהטיב לי, עכ"ל. והנאון הר"מ ז"ל, לא העיר מאומה לתקן ס. ונזכר לחזור (דף ז"ה ע"א) על הפ' ונחמד הראשון, ראיתי שכתב ח"ל: ר' חייא פתח אני ישנה ולבי ער אמרה כ"י אני ישנה נגלותא דמזרים, דהו בני נשענודא דקשי ולבי ער לנטרל להו דלא ישתנין נגלותא. (עח) קול דודי דופק, נשנה ג"כ נמדרש חיות ס. (עט) פתחי לי, נשנה נמדרש חיות ס., ונפסיקתא דילן פסקא דשונה. (פ) ח"ר חיסא, נמדרש חיות, ונכ"י חקספארד, ח"ר יסא. (פא) כתרירה של מחט, זילקוט שם כחודה של מחט, ונמדרש חיות כחורה של מחט, וכאשר הוא לפנינו הוא לנכון, מלשון המזנה מחט שניתל חרירה (כלים פ"ג מ"ה) ופי' חור שלה, וכיה נירסת הערוך, וע"ש נפ"י הר"ש, ותוספות חדשים. ובג"י מחט שניתל חודה מזונסת, ומדברי הפסיקתא פתחי לי פתח כתרירה של מחט, תראה שפי' חררה, החור שמתכניסין בו החוט, כפי' השני מהערוך, וכפי' הרמז'ם והר"ש, לא כפי' הראשון מהערוך, ופי' השני מהר"ש, שפי' חרירה שגשים זה חורים ננגד, והאש האחד להכנס החוט הוא עוקצה ע"ש, וזהו י' לתקן נזכר לחזור (דף ז"ה ע"א) פתחי לי פתחא כחודה דמחט, ואנא אפתח לך תרעין עלאין, שז"ל כחורה דמחט. (פב) אהליות ונחצצריות, וכן נכ"י כרמולי פסקא דשונה אהליות ונחצצריות, ונכ"י הרשד"ל פ' דשונה, ונחצצריות. (כ) הפסקא הזאת דהחודס חסרה נכ"י הרשד"ל והשלמתייה מכ"י כרמולי עיין הערה קכ"ט מפ' זכור) ונכ"י חקספארד, נפסקא הזאת אהליות ונחצצריות, ונפסקא דשונה נחצצריות, ונפסיקתא רבתי פט"ו, דפוס פראג שקלאז ונרעסלויא, אהליות ונחצצריות, חלל נדפוס לבנו, ונחצצריות, וכתב ס' הגאון מהר"ם, כנחצצריות כז"ל, והוא כמו נחצצרות ע"כ ודבריו נכונים שהוא כמו נחצצרות, אשר הוראתה ציונית בנין גולט מקיר הבית החונה לשנת ולטייל שם. עיין ערוך ערך נחצצר, ונמשנה מדות פ"ג מ"ה, והקיפוס כנחצצר שגשים ראות מלמען, ולאגשים מלמען, וכתב ס' הרע"ז פי' כמו נחצצרה, הקיפין סביב שיהיו הגשים עומדות למעלה על הנחצצרה, והאגשים למטה לראות בשמחת בית השואבה עכ"ל. ונצמחא סוכה (כ"א ע"ג) נאמרה והקיפוס נחצצרה וע"ש נרש"י, וזילקוט שה"ש ס. ונחצצריות, ז"ל ונחצצריות, ונמדרש חיות ס. ראיתי הנוסחא, עליות וקרניות, ונמדרש שר"ט סוף חזקוני' לא תהיו סוברין שמה אהליות ונחצצריות ח"י נרץ, ונדפוס חקספארדאס ונחצצרות, ופי' שם המפרש ונחצצריות ח"י נוסח, אהליות לשון מור והאלים, ונחצצריות לשון נרי וניסורן עכ"ל. וכל אלה דברי רות, והמדרש אינו סוגל פירושו, כי מה זה שגשים אלה ינתן אחד את מחט, וידע שז"ל ונחצצריות נכ"י, והכונה אל חצצר אהלים או נגשים, אך נצטנן אחד את שורף את השגשים לחין, וגם זילקוט חללים רמז תרכ"ג, העתיק דברי המדרש שר"ט עם הטעות הזה, ונרץ גם שם לתקן ונחצצריות, וזהו נמדרש ז"ר פכ"ה, אחתה את האדם, מה הם סבורים אהיות ונחצצריות ח"י נרץ, הלא נדבר נראתה את העולם, נדבר אתי מוציא ומכלה אותן מן העולם, נרור שגם פה ז"ל אהליות ונחצצריות, והוא כעין דרשה של הש"ט. וכן תראה נמדרש ויר' פ"א, ונמדרש חיות נפ' כתפות, אילו היו אה"י יודעים מה אהל מועד יפה להן, היו מקיפין אותו אהליות וקסטריות, ושגם המלאך נתחנחחא פ' נמדרש, וגם נמדרש נמר' פ"א, והמרה שם מלת אהליות, וזילקוט ולחמקן רמז תתל"א מוציא נשם התנחחחא, אהליות וקסטריות, ולדעתי נרץ ככל אלה לתקן ונחצצריות, או כנחצצרות

מז

פרשת החדש

ובחצצרות נבנסין בו: (פנ) אחותי, (שה"ש שם) (פר) במצרים שהרי (פה) נתאחו לי בשתי מצות, ברם פסח (פו) וברם מילה: רעיתי (שם) בים, שנחרעו לי בים, ואמרו ה' ימלך לעולם ועד, שמות ט"ו י"ח: יונתי (שה"ש שם) במרה, (פו) שנצטריתו לי כיונה במצות, שני שם לו חק ומשפט (שמות ט"ו כ"ה): חמתי (שה"ש שם) בסני, שניתמו לי ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז'): ר' ינאי אומר (פה) תיומתי, לא אני גדול ממנה, ולא היא גדולה ממני, ר' יהושע רסכנין (פט) בש"ר יב"ל אמר, מה התאומים הללו, אם חשש אחד מהם את ראשו, חבירו מרגיש, כך אמר הקב"ה, עמו אנכי בצרה (תהלים צ"א ט"ו): שראשי נמלא טל, (צ) שנא' אף שמים נטפו (תהלים ס"ה ט'): קווצותי רסיסי לילה, (שה"ש שם) שנאמר גם עבים נטפו מים (שופטים ה' ר') ואימתי בהחדש הזה לכם ראש חדשים.

(צא) קול דודי הנה זה בא וגו', (שה"ש ב' ה') ר' יהודה ור' נתנאי ורבנן, ר' יהודה אמר קול דודי הנה זה בא, זה משה, בשעה שאמר לישאל בחדש הזה אתם נגאלין, אמרו לו משה רבינו האידך אנו נגאלים, לא כך אמר הקב"ה

הערות ותקונים.

כנעניות, תחת וקסטריות, כי קסטר הוראה אחרת לה, ואין פה המקום להאריך. ועד י' להעיר על מאמר התנחומא פ' חיי, פסוק ואזכרה זקן, לא נחמשת ולא צננרל אלא נקורות נחמטרלות, שאלת "נקורות" היה פ' על מלת נחמטרלות והוספת המעתיק היא, ולכן נמלא המאמר הזה צמיר פט"ו עלי מלת נקורות. אך שם נטעות נחמטרלות וי"ל נחמטרלות. (פג) אחותי, כ"ה צילקוט שם, ונפסיקתא רבתי שם. אבל נמדרש חזית פ' אני יסנה, נוסף לפני זה, ר' תנחומא ור' חוניא ור' אבהו צבס ר"ל, כתיב הרפו ודעו כי אנכי אלהים וגו' (תהלים מ"ו י"א) אחר הקצ"ה לישראל, הרפו ומעשיכם הרעים ודעו כי אנכי אלהים, וכ"ה גם להלן נפסיקתא דילן, פסוקא דשונה. (פר) נמנרים. נמדרש חזית הני, אחותי שנתאחו לי נמנרים צמתי וננות. (פה) נתאחו, הוא בנין חדש צבנו להם חז"ל משרש אחת להורות התקשרות אהבה ואחיה, וכן נחמחמא ריש פ' לך ולמה נקרא אחות, שאינה את העולם לפני הקצ"ה, כאדם הזה שקורע ומחלח, ז"ל נר קפחא אחר כאדם שהוא מחלח הקרע, כמו שהוא לנכון נמדרש חזית פ' אחות לני קטנה. (פו) ונדס מילה, נמדרש חזית שם הוסף, ה"ד ואעבור עליך וארחך מתנחומא נדמיק ואומר לך נדמיק חיי, זה דס הפסח, ואומר לך נדמיק חיי, (שס) זה דס המילה, ועיין בפד"ר פכ"ז אחר ר' אלעזר ובי מה ראה הכתוב לומר שני פעמים נדמיק חיי כ"ל, ועיין בזהר אומר (דף צ"א ע"ג) צ"י אור לו כשז, וארחך מתנחומא נדמיק וגו'. ואי תימא התם כד נפקו ישראל ממנרים דשכית ציניו דס פסח ודס מילה, כדן כתיב נדמיק חיי וכי. (פז) שגטריות, ט"ס וי"ל שגטיונו, כמו שהוא לנכון כ"ל אקספארד, וצילקוט שם, ונמדרש חזית צ"י אני יסנה, יונתי נמרה שמש נטפו ונצטינו בכל המצוות ונדקות ומעוט, כינה זו שגטיונית, ה"ד שם לו חק ומשפט, ונמדרש חזית צ"י הנה יפה רעיתי, מה יונה זאת מצינית, כך ישראל מציין בתנלות צמילה וצנינית. ונפסיקתא רבתי, שגטיוני לי צים כיונה, והטיב הגאון מהרז"מ בלשאר מחק מלת צים, והציב תחתיה מלת בו, ואין ספק צידי כי מלת צים, נשתרצה הנה, מהמאמר שלפניו רעיתי צים, ונעלם מעיני הגאון עוד טעות אחר שם, והוא אחר מלת כיונה, תמתי נמנות תמתי צמיו, ואידך לא ראה כי מלת תמתי הראשונה מיותרת היא, כי כן צ"ל שגטיוני לי כיונה נמנות, זה נרור. (פח) תיומתי, לשון תאומים. ונמדרש חזית שם, תאומתי. (פט) צמיר יב"ל, נמדרש חזית, ונפסיקתא רבתי, ונכ"י אקספארד, הנוסחא צמיר ר' לוי. (צ) שאלמר אף שמים נטפו, נפסיקתא רבתי קצן המעתיק מן נטפו זה אל נטפו מים שלאחריו, וחסר שם שורה שלימה וכנ"ל אף שמים נטפו [קווצותי רסיסי לילה, שאלמר גם עבים נטפו] מים. (צא) קול דודי, בשנה נמדרש חזית צ"י הזה, נמאמר המתחיל סדרא תנינא קול דודי. ומנח צילקוט שה"ש רמז תקפ"ז צבס הפסיקתא, ולא צבס הנמדרש, כי הפסיקתא היא המקור הראשון, ונמדרש שם"ר ריש פט"ו, ויאמר ה' אל משה החדש הזה לכם ראש חדשים, ה"ד קול דודי הנה זה צא. וכל הענין בפרשיות עד עכשם, שאלמר ענה דודי ואמר

הקב"ה לאברהם אבינו, ועבדו וענו אותם ארבע מאות שנה. (בראשית מ"א י"ג)
 והלא אין בירינו אלא מאתים ועשר שנה, אמר להם הואיל והוא חפץ לנאול
 אתכם, אינו מביט בחשבונותיכם, אלא מרלג על זהרים, (צב) על הקצים,
 ומספיק על הנבעות, על החשבונות ועל העיבורין, ובחרש הזה אתם נגאלין, שני
 החורש הזה לכם ראש חדשים ושמות י"ב ב': ור' נחמיה אמר: קול דורי הנה
 זה בא, זה משה, בשעה שאמר לישראל בתדש הזה אתם נגאלים אמרו לו, והאיך
 אנו נגאלים וארץ מצרים מלאה גלולים ע"ז שלנו, אמר להם משה הואיל והוא
 חפץ בנאולתכם אינו מביט בעיני שלכם, אלא מרלג על הדרים, ואין הרים אלא
 בתי ע"ז כר"א על ראשי הדרים יזכרו (הושע ר' י"ג): (צג) ורבנן אמרי, קול
 דורי זה משה, בשעה שבא ואמר לישראל בחורש הזה אתם נגאלים, אמרו לו,
 והאיך אנו נגאלים, ואין בירינו מעשים טובים. א"ל הואיל ותפץ בנאולתכם, אינו
 מביט במעשיכם הדיעים, אלא במעשי הצדיקים הוא מביט (צד) כגון עמרם ובית
 דינו, ואין הרים וגבעות, אלא בתי דינין, כדכתיב (צח) ויירדתי על ההרים ואבכה
 על בתולי, (שופטים י"א ל"ו) ובחרש הזה אתם נגאלים שני החורש הזה לכם.
 (צו) ר' יודן ורב הונא, [ר' יודן] בש"ר אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, ורב
 הונא בשם ר"א בן יעקב אומר קול דורי הנה זה בא, זה מלך המשיח,
 בשעה שהוא בא ואומר להם לישראל, בחורש הזה אתם נגאלים, הם אומרים
 לו

הערות וחקונים.

ואמר לי וכו'. כוונתו לומר כל הענין הנדבש על המקרא הזה, תמצא בפסיקתא וקרא
 את הפסיקתא פשוט, יען היא מסודרת על ארבע פרשיות ואשר סיים, עד עמכס' רטו
 להניח, שזמנא הקורא בפסיקתא כל הדרש, עד מלת עמכס'. ולח"ל החל דרש חרש
 ענף דודי. ומלת "שנאמר" היא טענת המעתיק, שהוסיפה מחסרון דעת, ובמדרש שה"ש
 שם יש כל המאמר כמו בפסיקתא, וכן העיר הגאון מהר"ם ז"ל. (צב) על הקצים,
 בפסיקתא רנתי הלשון משוים וע"ש צנזור הגאון מהר"ם סימן כ"ה, ובמדרש חזית שם,
 אין הרים וגבעות האמורין כלן אלא קצים וענורין, מרלג על החשבונות, ועל הקצים
 ועינורין. (צג) ורבנן אמרי, כן הוא צילקוט שה"ש צסס הפסיקתא, אצל במדרש חזית,
 נתפסק הסדר, ונתיחס מאמר דרנן, לר' נתניה ומאמר ר' נתניה לרנן, ובפסיקתא
 רנתי, הג' כאשר הוא לפנינו פה צכ" כרמולי, וגם צכ"י אקספארד. והמפרש דפוס
 צרעטליא, רצה להפך הנ"ל כאשר הוא צה"ש צרה, נאשר לא ידע מהפסיקתא דילן,
 וגם הצילקוט שה"ש נעלם ממנו, כי אלו ידע זאת לא שיצא הספר צחנס, חלח לדעת כי
 בפסיקתא דפוס שקלצא וצרעטליא, יש דברים כפולים ועיוותים משגגת המעתיק, ונרדק
 למחקר, מן ורבנן אומרים הראשון, עד ורבנן אמרי השני, ונאמרת אין זה לא צדפוס פראד
 ולא צדפוס לצונ. (צד) כגון עמרם ובית דינו, במדרש קהלת צרה דברי חכמים צנתת
 נשמעים, זה עמרם ובית דינו, ועיין שו"ר פ"א שהיה עמרם ראש סנהדרין. (צה) כדכתיב
 וירדתי על ההרים, צילקוט שופטים סוף רומ ס"ז צסס התנחומא, א"ר לוי בן צרכיה וכו'
 יש אדם יורד על ההרים והרי עולה על ההרים, אלא מהו וירדתי על ההרים, אצל
 סנהדרין שנאמר (ויכח ו' ג') שמעו הרים את ריני ה' (והאמתים מוסדי ארץ) ע"כ, ולזה
 המאמר. כוון רש"י (שופטים י"א ל"ז) ומ"א דורש ר' תנחומא על ההרים לפני סנהדרין
 שזא יונא פתח לגדרך. עכ"ל. ובמדרש שו"ר פט"ז ואין ההרים אלא הזקנים כי וכו'
 אל ההרים היתה הולכת אלא אל הזקנים שהלכה להראות לזקנים שהיא צתולה טהורה
 ע"כ. ובכ"י אקספארד מונח לשון הכחוש וירדתי אל ההרים צמקס על שלפניו בקרא.
 (צו) ר' יודן ורב הונא, במדרש חזית צכ' קול דודי, ר' יודן ור' חנינא. ובפסיקתא רנתי,
 ר' יודן ור' חנינא צסס ר' אלעזר. ואני הוספתי צפנים המלות "ר' יודן" כי ר' יודן אמר
 צסס ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי, ורב הונא אמר צסס רנתי, ובכ"י אקספארד הנוסחת
 יותר ככונה, המלות ר' יודן ורב הונא ליתא שם, ומתחיל ר' יודן צכ"י אלעזר בנו של
 ר"ה ורב הונא צכ"י א"י. ודע לך כי צכ"י אקספארד וגם בפסיקתא רנתי, יש שם מאמר
 שלם לפני המאמר הזה אשר נשמט פה לפנינו צכ"י כרמולי, חס תוארו: א"ר יודן עזדות
 וגירות צאק לא להם ארבע מאות שנה אפילו על איספטיטית שלהם, ובפסיקתא רנתי
 אפילו על איספטיטית שלהם. ובמדרש חזית צכ' קול דודי, וצילקוט שם, חסר זה, והיה
 לנכון

מח

פרשת החידוש

לו, האידן אנו נגאלין, ולא כך אמר הקב"ה שרוא משעברנו בשבעים אומות, והוא משיבן שתי תשובות, ואומר להם, (צו) אם נלה אחד מכם לברבריה, ואחד מכם לסמטיא, מעלה אני עליכם (צח) כאילו גלותם כולכם: דומה

הערות ותקונים.

לנכון לפני הרצ בעל הערוך נפסיקתא, כי ז"ל נערך פלטיא, נפסקא דהחדא, עזדות וגירות וכו', אפי' על פלטיא שלהם, ס"א אספטיא, פי' מומחה עכ"ל. וכחצ המוספי פי' צ"ל עזודה ושירות, לא כמו שהענדים משרתים אלא כמו השכירים עכ"ל. גם נמצא המאמר הזה במדרש צ"ר פמ"ד, כי גר יהיה זרעך, א"ר יודן גירות נזרק לא להם עזדות עינאי לאספטיא שלהם, והמאמר הזה מונא נערך ערך אספטיא וגורם גירות עזדות עינאי להם לת' שנה לאספטיא שלהם, פי' אספטיא שם עיר, וע"ז כתב היוספי פי' בלשון רומי גרות, והמלה היא כמו אופפתא שענינה מלון גר, ובמדרש שה"ש פסקא עד שיפוח היום גרים לאוספטיא והענין אחד, עכ"ל. אצל לפנינו במדרש שה"ש באספטיא, ונלקוט תורה רומ ע"ז הני' כמו שהניא הערוך ומפרש נצרו לאספטיא פי' להשלמת חצונם, וי"א שם עיר, ועיין צמ"ח במדרש צ"ר שם. ואולי היא המלה הרומית Spatium שענינה משך העת (פרוט דויער). (צו) אם נלה אחד מכם לנרציה, ואחד מכם לסמטיא. זכ"י אקספארד אחד מכם נלה לנרציה, ואחד מכם לסמטיא ז"ל לנרציה מלת אחת, ונרציה תוורת ד', ובנפסיקתא רנתי דפוס פראג ולצונ, אחד מכם גולה לנרציה, ואחד מכם לסמטיא, ובמדרש חותי נפ' קול דודי אחד מכם גולה לנרציה, ואחד מכם גולה לסמטיא, והנאון מהר"ם רצה לחקן נפסיקתא רנתי, שז"ל לסמטון (ונדפוס נטעות לסמטון) עפי' מדרש חותי, ור"ח צילקוט שה"ש רומ תתקפ"ו בשם הפסיקתא, אחד מכם גולה לנרציה ואחד לנרטיא, וכן היא גם נפסיקתא רנתי דפוס שקלאצ ונרעפלא. ראינו פה נוסחאות שונות. והנה הגירסא לברטניא בשגנה היא, כי מלכד שאין כל זכר לנרטיא, שהיא מומלכת ענגלאר, נדנרי רז"ל. גם הסמיכות אינו עולה יפה, כי מה ענין לנרציה אשר באפריקא, לנרטיא באירופא? לכן י"ל להניא לברטניא והיא מדינת מוריטאניען Mauritania באפריקא הקרובה לנרציה Barbaria, ובאמת נמצאנו בני ישראל באפריקא אחר החורבן, והיו לקהל גדול. והחל רשע נא שמה נמסעו (עיין מה שהעיר ע"ז הרצ הנאון מהר"ם ראפאפירט ז"ל בנכה"ע תקפ"ד נד 70), ובספרו היקר ערך מלון ערך אפריקו ולדעת מר זוטרא גלו כל עשרת השנשים לאפריקא. כמאמרם (סנהדרין ז"ד ע"א) לביא אגלי להו, מר זוטרא אמר לאפריקא. ומלכד אשר הדעת הישרה תתן אומן לדנרי מנאטי עוד משנת חזקה לדעת זאת, מעי מקומות נדנרי חז"ל, האחד הוא (בינות ס"ב ע"ג) נדי נבל אכעיסם וכו', נמתניחא תנא אלו אנשי ברבריא ואנשי מרטיא שמהלכים ערומים בשוק, והשני הוא נספרי האינו, ואני אקניאם נלא עס, על חקרא נלא עס אלא נלוי עס וכו', אלו הנאים מברבריא וממורטיא שמהלכים ערומים בשוק ע"כ. וגם טוים היא Tunisia באפריקא כידוע. עיינו הרואות כי נרציה ומוריטיא היו תמיד לאחדים נידם, ע"י קרצת האחת לאחתה, והילקוט אשר כבר עלתה השנצתא נידו בש"ש רומ תתקפ"ו ככ"ל אחי נה שנית נרומ תתקמ"ה שהניא דנרי הספרי הניל על ואני אקניאם נלא עס, וגרם מנרטיא תחת מורטיא, נמאר וספרו, הנכללת במקום הזה יחד עם נרציה וטום באפריקא. אשר דרשו נגמחה. וכבר נדפסו ממני הדברים האלה על אודות השנייה הזאת, ועתה ראינו כי גם הרצ החוקר הגדול מהר"ם ז"ל נספרו היקר (בזיטרגע ח"א נד כ"ג) העיר בקצה ש"ש לגרם נפסיקתא רנתי מורטיא במקום נרטיא ע"כ. ונדנר גירסת לסמטיא אשר לפנינו פה זכ"י כרמולי, י' לחקן שז"ל לסמטיא, כאשר הוא זכ"י אקספארד וכן נפסיקתא רנתי ד' פראג ולצונ לסמטיא, ולתם רצה הנאון מהר"ם לנצא הני' הנכונה שז"ל לסמטון, כי במדרש חותי המלה משונצת ונמקום לסמטיא ז"ל לסמטיא הרי"ג לפני העיית והיא ארץ Sarmatia אשר היתה נודעת כבר ניי קדם. ור"ח צילקוט ערך סמרטין, הניא מאמר הילענדט, (הנלכד מאתנו) אפי' סמרטין, אפי' נרציה, פי' אומות נזויין עכ"ל, וטעות היא צילמדנו וז"ל סמרטין והערוך הניא המלה עם הטעות, וע"כ נמוספי שכתב פי' סמרטין צ"ל רומי אנשי ממת הנקרא פולוניא. והיום גרים נה לאלפים ולרצונות מאתנו נכתרים נחורה ונמנות, ונעומותי נהרנו מכם נצים שעברו, כמה קהלות על קדושת ה' באחריות אף ומומה, ה' ינ עליהם ועלינו עכ"ל. (צח) כאלו גליתם כלכם, הנה זאת התשונה האחת, ומפר פה התשונה

פרשת הדרש

(צט) דומה דודי לצבי (שה'ש ב' ט') (ק) איר יצחק (קא) מה הצבי הזה מדלג על הדרים ומקפץ (קב) מאילן לאילן, כך הקב"ה מדלג מבהב"נ זה לבית הכנסת זה, ומבית המדרש זה, לבית המדרש זה, בשביל מה, בשביל לברך את ישראל, ובזכות מי שיהיה יושב באלוני ממרא (קג) [הה"ד וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל (בראשית י"ח א')] (קד) וא"ר ברכי' כש"ר לוי יושב (קה) [ישב] כתיב חסר וי"ו (קו) אמר הקב"ה שב אברהם וא"ל כל זמן שבניך נכנסין לבתי כנסיות ובתי מדרשות יהיו יושבין וכבודי עומד, מ"ש שנ'

הערות ותקונים.

החזנה השנית, ומוצא לנכון זכ"י אקספארד, וזילקוט שם זשס הפסיקתא, ונפסיקתא רנתי שם. ומודרש שה"ש זשני קצת, זה תוארו: ולא עוד אלא שהמלכות מכתבת טרוניא מכל אומה. כותי אחד זא ומעשדו כאלו שעבדו כל אומות, ונחמד הזה אמת גאליס, שנאמר החדש הזה לכם. וכשמוט מכו"י כרמולי נטעות. (צט) דומה דודי, מוצא זילקוט שה"ש רמז תתקפ"ז בלחמנו מאמר מדלג על הדרים, ולא נרשם "פסיקתא" וכן נראה במדרש חזית פי' דומה דודי, ובמדרש זמ"ר פי"א. (ק) אמר ר' יצחק, חסרים פה הדברים האלה, א"ס אומר לנו דילוי דילוי את לנגן. אחת את לנגן קדמוהו, וכ"ס זכ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי דפוס לנז, עפ"י הגהות הנאון מהר"מ ז"ל ונדרסו פראג המוטוטש מאר, דילוי דיומו, וזוהי נדרסו דפוסו שקלאב ונרעסלא, דיומו דיומו, ונר"ך לתקן בכלם דילוי דילוי. ובמדרש חזית פי' דומה דודי, אר"י אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רנש"ע אתה אומר לנו דיו דיו, פי' דילוי דילוי את לנגן תחלה ע"כ, המלות, פי' דילוי דילוי נוספו מחלפה מעתיק לתקן דיו דיו שזא כמו דילוי דילוי. בל"ף, וזא אר"י נטעות פנימה, ואמ"כ כתב שם, אחר רוב התקירה והדרישה לא מנאחי רמז ראיה למאמר זה כי ע"ש, וזילקוט שה"ש חסר זה, ובמדרש זמ"ר פי"א אר"י אמרו ישראל לפני הקב"ה רנו העולמים אין את אחת לנגן תחלה, ונדחקו המי"כ והי"מ בפירושו ונעלם מהם שחסר מנחה הראשון של המאמר, ואמערין ערך דילוי כתב ח"ל, במדרש שה"ש פי' דומה דודי, ה"ג אתה אומר לנו דילוי [דילוי] את לנגן תחלה, פי' אתה אומר לנו זואו ואנו אומרים זוא אתה תחלה אלינו, דילוי מלשון כאשר ידאש הכזר עכ"ל. והנה עיקר פירושו נכון אך לא מטעמו, כי איננה משרש דאש בעברית כי א"ס מלשון יוני דילוי ופי' זא, כאשר כתב הכתר כהונה. והדורש מחלק מלת דודי לשנים דודי, ולדעתי נפסיקתא אחת את לנגן קדמוהי, היא הפי' על דילוי את לנגן. (קא) מה הצבי כי, גם פה נאמט מאמר ארוך, מן א"ר יצחק עד אמר יצחק בשרא, וישנו לנכון זכ"י אקספארד, וזילקוט, ובמדרש חזית, ונפסיקתא רנתי, וכן נורתו: א"ר יצחק מה הצבי הזה מדלג ומקפץ מאילן לאילן, ומסוכה לסוכה, ומגדר לגדר, כך הקב"ה מדלג מן מזרים לים, ומים לסיו, במזרים ראו אותו, שנאמר (שמות י"ב י"ג) ועברתי בדרך מזרים, זים ראו אותו, שנאמר (שמות י"ד ל"א) וירא ישראל את ה' הגדולה, זכיתי ראו אותו, שג' (שם כ"ד י') ויראו את אלהי ישראל, וכתיב (דברים ל"ג ז') ה' מסיני זא חרת משעיר לנו: או לעומר האילים. (שה"ש שם) ר' יוסי ז"ר תינא אמר לאורזילאן דליילתא, הנה זה עומד (שה"ש שם) כי זיוס השלישי ירד ה' וגו' (שמות י"ט י"א) משגיח מן התלויות (שם) וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר (שמות שם כ') מנץ מן הכרכים (שם) זשעה שאמר אנכי ה' אלהיך, ענה דודי ואמר לי (שה"ש שם) ומה אמר לי אנכי ה' אלהיך ע"כ, ואמ"כ מתחיל המאמר כמו לפנינו ד"ל דומה דודי לצבי א"ר יצחק מה הצבי וכו'. (קב) מאילן לאילן, זכ"י אקספארד, ובמדרש חזית, ונפסיקתא רנתי, נוסף עוד מסוכה לסוכה ומגדר לגדר. (קג) הה"ד, כן הוספת, ואמר לנכון זכ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי, ומדרש חזית. (קד) ואמר ר' ברכי', מוצא גם במדרש ז"ר פמ"ח, וזילקוט רש וירא רמז פ"ז זשס המדרש. (קה) ישב כתיב, כן תקנתי וכל היכא דכתיב ישב זלא וי"ו אחא לדרשא חוס' פסחים ג' ע"ז ד"ה רכנת. (קו) אמר הקב"ה שז אברהם, פה חסר, ובכ"י אקספארד הנוסחא ישב כתיב כיון שנלגה עליו הקב"ה זיקא אברהם אינו לעמוד, א"ל הקב"ה שז, א"ל הקב"ה אברהם כל זמן שנצנך נכנסים כי, ובז"ר שם פמ"ח, ובמדרש חזית זפי' דומה דודי, הני' ישב כתיב זקא לעמוד א"ל הקב"ה שז, אחת סימן לנצח מה אחת יושב ושכינה עומדת, כך נצח יושבין ושכינה עומדת

מט

פרשת החודש

שנ' אלהים נצב בעדת אל (תהלים פ"ב א') (קו) א"ר חגי בש"ר יצחק, אלהים עומד אין כתיב, אלא אלהים נצב, מהו נצב (קח) איטימוס: ר' שמואל ב"ר חייא בש"ר חנינא אמר, כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין להקב"ה כבודו יושב ביניהם, מ"ש שנא' ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (תהלים כ"ב ד'): או לעופר האילים (שה"ש שם) ר' יוסי ב"ר חנינא אמר (קט) לעוליהון דאילתא: (קי) הנה זה עומד אתר כחלינו, (שם) אחר כתיב בתי כנסיות, ובתי מדרשות: משגיה מן החלונות (שם) מבין כתפותיהם של כהנים, מציין מן התרכים. (שם) (קיא) מבין אצבעותיהן של כהנים: ענה דודי ואמר לי ומה אמר לי יברכך ה' וישמרך וגו' (במדבר ו' כ"ד):

ד"א רומה דודי לצבי. א"ר יצחק, מה צבי זה נגלה וחוזר ונכסה, כך משיח ראשון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם, וכמה הוא נכסה מהם, יהודה ב"ר אומר (קיב) שלשה חדשים, ברכתיב ויפגעו את משה ואת אהרן (שמות ה' כ'): או לעופר האילים (שה"ש) ר' יוסי ב"ר חנינא אומר (קיג) לעוליהון דאילתא: הנה

הערות ותקונים.

עומדת על גבן כשישראל נכנסים לנתי כנסיות ולנתי מדרשות וקורין קריאת שמע וכן יושנין, וכבודי עומד על גבן, שנאמר אלהים נצב צדעת אל. ונפסיקתא רבתי שם חסר שורה שלימה. ויש לתקן שם. ומונא דרש"י בראשית י"ח מ'. (קו) א"ר חגי בש"ר יצחק, במדרש צמ"ר פ"א, בטעות א"ר חנני' בש"ר יצחק. (קח) איטימוס, כ"ה צמ"ר ובמדרש ובנתיב ונפסיקתא רבתי, ומונא צערוך ערך איטימוס בשם פסיקתא דהחודש, וכתיב פי' מוכן ומוזמן צ"ל *ετοιμος* (געגענווערטניג צערייט צעשטימט) וכן עתידים (אסתר ה' י"ג) תרגום איטימוסין ע"כ, וכן במדרש (צ"ר פ"ק) דאם אינצנעת אלא קאים איטימוס, והמאמר הזה נשנה בירושלמי סוף כלאים, ושם הגירסא ואנא מעתיד, פי' ואיהי מוכן. ונפסיקתא שלפנינו, גם נפסיקתא רבתי, חסר פה הסיום, אשר ישנו צמ"ר, כמה דתימא ונצב [צ"ל ונצבת] על הגור כתיב [צ"ל וכתיב] והי' טרם יקראו ואי' אענה", ובמדרש צמ"ר מונא רק המקרא השני והיה טרם וגו', והשמיט המקרא הראשון ונצבת וגו', ובמדרש חזית שם, הגי' המדויקת ונצבת לי שם על ראש ההר, וכתיב והיה טרם יקראו וגו'. (קט) לעוליהון דאילתא, צ"ל לעורליהון וחסר אות ר"ש, ונאמר לנכון במדרש חזית שם, או צ"ל לאורליהון נאלץ, וכן הוא נפסיקתא רבתי שם, ותרגום עופר האילים (שה"ש צ' ט') אירילא דאילא, עיין ערוך ערך ארזאל צ', והמלה סורית וערבית, ונכ"י אקספארד, לעוליהון דאילתא צ"ל לעורליהון. (קי) הנה זה עומד, מונא צערוך ערך חלון בשם פסיקתא דהחודש. (קיא) מציין אצבעותיהן של כהנים, בשבילי הלקט כ"י הערוגה הראשונה סימן כ"ה הציא ח"ל: כהנים שפותחין אצבעותיהם י"ז צה מוש או נוסרה, והציא דאיתא נפסיקתא דהחודש הנה זה עומד וכו' כל המאמר כמו שהוא לפנינו, וכן ראיתי בספר המנהיג ה' נשיאות כפים סימן ע"ה, שכתב ח"ל: זה המנהיג שפותחין הכהנים את אצבעותיהן בנשיאות כפים, י"ז סמך לדבר צאנדות שה"ש, משגיה מן החלונות, מנתי כנסיות ומנתי מדרשות [משגיה מן החלונות מנתי כנסיותיהם של כהנים], מנץ מן התרכים, מנץ אצבעותיהם של כהנים, עכ"ל. וכן נשנה המאמר הזה בתחומא פ' נשא ושם הלשון משגש, ועיין צערוך ערך חלון, שהציא מאמר הפסיקתא וע"ש מה שהציא שאלה לפני הגאונים ראוי כהנים כהן מצרכין פותחין אצבעותיהם י"ז צה מוש או נוסרה? לא מנינו בתלמוד כל עיקר וכו' ע"ש. ועיין צטור א"ח סימן קכ"ח, ובמדרש צ"י שם ובהר"ש מניח פ"ד סימן כ"א. ונפסקי רקנטי סימן ל"ז, שהציא ג"כ בשם רבי אליעזר ממיץ, ורבינו ניסים, סמך מן המאמר שהצאתי. ועיין במדרכי פ"ג דמגילה. (קיב) שלשה חדשים, כ"ה נכ"י אקספארד, ובמדרש צמ"ר, ונפסיקתא רבתי, וצלקוט שה"ש צ"י מולג על הדרים, אך בשמות דבה סוף פ' שמות, נאמר ששה חדשים ואולי צריך לתקן שלשה ונשמטה אות ל', ונעשה ששה מן שלשה. ועיין צמ"ר סוף שמות ורבינו נחיי סוף שמות והציאו שני הגירסאות, ומה שסיים והציא ראיה מהכתוב ויפגע, אין הכוונה שדייק ומה שמשך האמן ה"ג חדשים, רק מציא ראיה שהיה נכסה מהם ואחר נגלה להם מדכתיב ויפגעו משמע שעד עכשיו נכסה (קיג) לעוליהון, צ"ל לעורליהון, כמ"ש לעיל הערה ק"ט, ונכ"י אקספארד גם

27

פה נטעות לעוהיוק. (קיר) צין חלקן לחרד, נכ"י אקספארד, ונפסקותא רנתי, ונילקוט
 שם, צין חלקן לחתן, וזל צין חלקן לחרד, ומלת חרד, היא היסוד מהרנים חרכים, ופי'
 חור החלק, וזהו נכ"ש (פסחים קי"ז ע"א) חגרי חרד שצירוסלים, ופי' רש"י חנונים היושבים
 אלל חנוניותם ויזכרון, כמו ויזין מן החרכים עכ"ל, אלל בעל הערוך הביא חלחר הנח'
 בערך הרך נכ"א. (קטז) ור' זכריה נכ"ר לוי, מוצא צילקוט הושע רמז חק"ה נכ"ש
 הפסקותא, ונכ"ה נמדרש רות פ' ויצנט לה קלי, ומוצא לה המאמר עד לסוף מ"ה צם
 נגלה להם ויחורר להם את הון, נצאנצנאל הושע ז' (דף רכ"ה ע"ב), נכ"ש הפסקותא
 ומוצא שם כוונת המאמר נצו טעם ודעת, וכנת הביטו וראו אנשי בגלות בעלי הדור
 הזה חכמת זה המאמר, אם יש נצנכס תנזיה וכו'. ע"ש. (קטז) כנואל ראשון. כ"ה
 צילקוט הושע שם, ונמדרש רות שם, אלל נמדרש חזית הנ"ר תתחומא חמר שלש חזדים
 וכו' יהודה נצ"י חומר לקורסין כך גואל חחרון נגלה לכן וחחר נכסס חסון: (קיו) ר'
 תתחומא כ"י נכ"י אקספארד ר' תתחומא נכ"ר חס"א חומר נכ"ר יהושע ור' נתנח' נכ"ש
 חס"א חס"א חנינא, ונפסקותא רנתי ר' תתחומא נכ"ר חס"א נכ"ר ר' יהושע, ור' נתנח' נכ"ש
 נכ"ר ר' חס"א נר חנינא, ונמדרש חזית חסר שם האומר, ונילקוט הושע רמז חק"ה ר'
 תתחומא נכ"ר חס"א נר חנינא, ונמדרש רות פ' ויצנט לה קלי, ר' תתחומא נכ"ש נצנן.
 (קיר) חזק מותרא דכחא מה חזק, ר"ל נכ"י הראשון חלחר אלף ור"ן, ונפ' השני חלק
 שלם, וזל הנדל מ"ה צם זה לזה, ופי' מה חזק, וזה הם, ונילקוט הושע שם נקוד ע"ס
 מלת מה חזק, נכ"י קיים, ותנן המעתיק שהיה מלת החסר וטעה. (קטז) חלו חרזים
 ותנח' ימים, כ"ה נכ"י אקספארד, ונפסקותא רנתי, אלל נמדרש חזית פ' דומה דודי,
 מוצא המאמר הזה נכ"ש רבי יוחנן בן קרנתי נכ"ר יונה, ונמדרש רות ר' יוחנן בן קרנתי,
 (קב) חזית דחמרי למדרי יהודה וכו'. עיין אצנצנאל הושע ז' (דף רכ"ה ע"ב) ותנן
 כוונת המאמר. (קבא) ה"ד לכן הכה אנכי וגו', כ"ה נכ"י אקספארד, ונפסקותא רנתי,
 חולס נמדרש חזית פ' דומה דודי, הנ"י חלק דלמר נמדרש יהודה (ה"ד) הושע י"ב י'
 עז חושנ' נצלהל כימי מועד, ומלק דלמר למדנר סתון ועונ, ה"ד (שם י"א) הנה
 אנכי ומתיה ויחלתיים חחר, ונמדרש רות שם הלון סתון ועונ, ומה שביא הכתוב לראי'
 עוד חושנ' נצלהלם כימי מועד, ור"ל כיום מועד שזיו עולים לרגל היה דרכם לנא'
 דרך מדנר יהודה ולעשות שם חולס' עיין נציאור הגאון מהר"ם סתון ע"ה. (קבב) נר
 חזק, כ"ה נכ"י אקספארד, ונמדרש חזית, ונמדרש נחיר פ"א, ונמדרש רות שם, ונילקוט
 הושע, נכ"ש נפסקותא רנתי דפוס פראג שקלאנז ונרעסלויא, אלל נדפוס לנצו, נטעות
 נר גוריון, ונפרדה חזית פ' ונעשה גו. (קבג) ואנכי ה' אליהך וגו' כימי מועד, נדעתי

(קבר) ד"א ענה דודי ואמר לי, א"ר עזריה (קבה) אין זה עניה ולא אמירה, אלא ענה לי ע"י משה, ואמר לי ע"י אהרן, ומה אמר לי קימי [לך] (שה"ש ב' י') (קבו) זרזי גרמך (קבו) רעיתי, (שם) בתו של אברהם (קבה) שריעה אותי בעולמי: יפתי, (שם) בתו של יצחק, שייפה שמי בעולמי, בשעה שעקרו אביו ע"ג המזבח: ולכי לך, (שם) בתו של יעקב ששמע לאביו ולדאמו, שנ' וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פרנה ארם (בראשית כ"ח ז'): (קבט) הגה הסתיו עבר, (שה"ש שם י"א) אלו ארבע מאות שנים שנזכרו על אבותינו במצרים. הגשם חלף הלך לו. (שם) אלו מאתים ועשר שנים.

(קל) ד"א הגשם חלה, אלו ימי השעבוד, ולא הוא הגשם ולא הוא הסתיו, א"ר תנחומא עיקר מרחותא מצרא, עיקר שעבודו של ישראל, לא היו אלא שמונים ושש שנים, משעה שנולדה מרים, (קלא) ודמה נקרא שמה מרים, א"ר לשון מרור. כמדיא וימדרו את חייהם (שמות א' י"ד) (קלב) הגזנים נראו בארץ, (שה"ש שם) זה משה ואהרן. עת הומיר הגיע, (שם) (קלג) [הגיע] זמנה של ערלה (קלד) שתזמר, (קלה) הגיע זמנם של מצרים שתזמר, הגיע זמנה של ע"ז שלהם שתעקר מן העולם, כדכתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, (שמות י"ב ב') הגיע זמנו של ים שיבקע, שנאמר ויבקעו המים (שם י"ד כ"א) הגיע זמנה של שירה שחאמר, שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל (שם ט"ז א'): הגיע זמנה של חורב שתנחן, שנאמר עזי וזמרת יה (שם שם ב') * (קלה) ר' ביבי אמר, ומירות היו לי חוקיך (תהלים קי"ט ג'), א"ר תנחומא הגיע זמן שיעשו ישראל זמירות להקב"ה, שנא' עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, (שמות שם): וקול התור נשמע בארצנו, (שה"ש שם) א"ר יוחנן קול (קלו) תייר טוב נשמע בארצנו, וזה משה, שנא'

הערות ותקונים.

נשמע הראיה הזאת מהכחצו, ושיך למעלה, על מאן דאמר למדנר יהודה, עיין לעיל הערה קכ"א. (קבר) ד"א ענה דודי, נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי חסרה מלת "ד"א" (קבה) אין זה עניה ולא אמירה, נ"ל כמו שהוא נכ"י אקספארד ונמדרש חזית ונמדרש נמ"ר, לא היא עניה, ולא היא אמירה, רטנו להם זה ככל המלות ענה ואמר, וכן הוא לנכון נפסיקתא שלפנינו להלן, נמאמר ד"א ענה דודי, ונפסיקתא רבתי נשמע המלות "לא היא עניה" ומתחיל אלא היא אמירה, ונרדף להשלים הרישא, ולתקן ולא במקום אלא. (קבו) זרזי גרמך, נמדרש חזית נטעות זרזי גרמך. (קבז) רעיתי, נמו של אברהם, כ"ה נפסיקתא רבתי, וזילקוט ט"ה"ט, ונפסיקתא רבתי, אלא נמדרש חזית פ' דומה דודי הני' ד"א קומי לך נמו של אברהם, דכתיב ניה לך מחרצך, ולדעתו יט לתקן סס, וכנ"ל קומי לך זרזי גרמך, דכתיב לך לך מחרצך, רעיתי נמו של אברהם, שריעה אותי בעולמי, יפתי נמו של יצחק. והראיה דכתיב לך לך מחרצך, היא על קומי לך ודרש מלת לך, והניח ראי' וכן לך ד"ל שתיים זרזי. (קבה) שריעה אותי בעולמי, פעל מענין ריעות ואחוס, ע"פ מאמרם נתחומות ריש פ' לך, שאיהם את העולם לפני הקב"ה, ועיין לעיל הערה פ"ה. (קבט) הנה הסתיו עבר, נבנה נמדרש חזית סס פ' זה, וזילקוט ט"ה"ט סס, נמאמר מדלג על ההרים. (קל) ד"א הגשם חלף הלך אלו ימי השעבוד, זה חסר נמדרש חזית, ונכ"י אקספארד ונפסיקתא רבתי הני', ד"א כי הנה הסתיו עבר, אילו מאתים ועשר שנים. הגשם חלף והלך לו זה השעבוד. (קלא) ולמה נקרא שמה מרים, נמדרש חזית יט פה הוספה נזה"ל "פירושא שלכך נקרא שמה מרים על סס שנא' וימדרו את חייהם, כי מרים לשון מירור הוא". והס דברי אחס מעתיק, וכן העיר סס המ"ח. (קלב) הנניס, נמדרש חזית סס הני' הנניס נראו נארו, הנניסות נראו נארו, איהו זה משה ואהרן, שנאמר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן נארו נארו, ועיין רש"י (שה"ש ב' י"ב) ואוראת הנניסות, ר"ל משה ואהרן שנארו נמנוסו של מוקם. (קלג) הגיע זמנה של ערלה, נמדרש חזית נוסף הגיע זמן של ישראל להנאל. (קלד) שתזמר, דרש זמיר לשון כריחה, שמונ' נ"י לאכול פסחיים. (קלה) הגיע זמן של מצרים שתזמר, נ"ל שתזמר, כמו שהוא לנכון בכל המקומות שראיתו. * (קלה) ר' צבי אמר זמירות היו לי חוקיך, לדעתו נ"י צבי לפרש המאמר שלפניו, שדברי תורה נקראו זמירות. עיין מוטע ליה על' שקרא לדברי תורה זמירות. (קלו) תייר טוב, מוצא נערך ערך תייר נסס הפסיקתא, והוא

פרישת החורש

שנא' ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה וגו' (שמות י"א ד'): (קלו) התאנה חנמיה פניה, (שה"ש שם י"ג) (קלח) אלו ג' ימים של אפלה, שכלו ביום פושעי ישראל: והגפנים סמדר נתנו ריח (שם) (קלט) אלו הנשואים שעשו תשובה ונתקבלו. אמר להם משה כל הדין ריחא טבא אית גביכון ואחון יתיבין הבא: קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך

(קמ) ד"א ענה דודי ואמר לי, א"ר עזריה לא היא ענייה ולא היא אמירה, אלא ענה ע"י יהושע, ואמר לי על ידי אלעזר, ומה אמר לי קומי לך וגו' (שה"ש ב' י'). (קמא) הגשם חלף הלך לו, (קמב) אלו שרשים ושמונה שנה שהיה בעם על ישראל, הנצנים נראו בארץ (קמג) אלו המרגלים שנאמר נשיא א' נשיא א' (במדרב ל"ד י"ח) עת הזמיר הגיע (שה"ש שם) הגיע עת זמנה של ערלה שחזמר, הגיע זמנם של כנעניים שיומרו, הגיע זמנה של ארץ ישראל שחלחל שני' לאלה תחלק הארץ בנחלה (במדרב כ"ו נ"ג) וקול התור נשמע בארצנו, א"ר יוחנן קול תיור טוב נשמע בארצנו, וזה יהושע שנאמר ויצו יהושע את שומרי העם לאמר וגומר (יהושע א' י'): התאנה חנמיה פניה (שה"ש שם) אלו סלי הבכורים: והגפנים סמדר נתנו ריח (שם) (קמר) אלו הנביאים.

(קמה) ד"א ענה דודי ואמר לי, א"ר עזריה לא היא ענייה ולא היא אמירה אלא ענה לי ע"י דניאל, ואמר לי ע"י עזרא, מה אמר לי, קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך, כי הנה הסתיו עבר, (קמו) אלו שבעים שנה שעשו ישראל בגולה, והלא

הערות ותקונים.

והוא שם מפעל לחור את הארץ, ומדרגה ענייני לנור (ליזכר כ"ט ט"ו) תייר הייתי. ונצ"ק (קט"ו ז') תייר ההולך לפניו, פירש"י תייר מראה להם הדרך. (קלו) התאנה, נשנה נמדרש חיות שם. (קלח) אלו שלשת ימים של אפלה וכי, מוצא נרש"י שה"ש ז' י"ג וסיים כך נדרש בפסיקתא, גם הפי' שם שפירש ענה דודי ע"י משה, לקח מהפסיקתא הזאת. (קלט) אלו הנשואים, מוצא נרש"י שם, נצס הפסיקתא. (קמ) ד"א ענה דודי, נשנה נמדרש חיות שם, וכן מוצא זילקוט שה"ש שם רמז תתקפ"ו, נחמיר מדלג על ההרים נצס הפסיקתא, והניין פסיקתא, נשמע מתקומו ונ"ל נחמיר שלפני דומה דודי לנצי אמר ר' יצחק וכו', כי כל דבריו שם הם מהפסיקתא. (קמא) הגשם חלף, לפני זה חסר, כי הנה הסתיו עבר אלו חרצנים שנה שעשו ישראל נמדרש, כמו שהוא לנכון נכ"י אקספארד, וזילקוט נצס הפסיקתא, ונמדרש חיות נצי התאנה חנמיה. ופסיקתא רבתי. (קמב) אלו שלשים ושמונה שנה כו', כ"ה נכ"י אקספארד, וזילקוט, ופסיקתא רבתי, אבל נספרא ויקרא סוף פרשה א' ונירושלמי חענית פי' ה"ד, ונמדרש חיות שם, הני' אלו ל"ה שנים שהיו ישראל כמנוחין נמדרש ולא ה' הדבור מדרש עם משה, עד שתמו כל אותו הדור, הנה"ד (דברים ז' י"ד) והימים אשר הלכנו מן הים סוּר, וגם יד ה' היתה עם וגו', והי' כאשר תמו מיד ויאמר ה' אלי לאמר ע"כ. והנה הראיה מהתקרא והימים אשר הלכנו היא מסיפא דקרא עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה עד תום כל הדור וגו', וכך דרך המדרשים להציג הריש, ולקוח על הסיפא, וכן נרדף נמדרש שם לתקן, ודבר ה' נחקים ויאמר ה', ונאמר לנכון נירושלמי שם. (קמג) אלו המרגלים שנאמר נשיא אחד. נכ"י אקספארד, ופסיקתא רבתי, חילו מרגלים, שני' איש אחד איש אחד למטה, וזילקוט, ונמדרש חיות, אלו הנביאים, ועיין נזרע אפרים בפסיקתא רבתי שם פט"ו, סימן פ"ט. (קמר) אלו הנביאים, נ"ל הנסכים, כמו שהוא להלן וכן נרשם נצי הכי' הזה של הרצ החכם כרמולי. ונאמר לנכון נכ"י אקספארד, וזילקוט שה"ש נצס הפסיקתא, ונמדרש חיות, גם נפסיקתא רבתי דפוס פראג לנצנו, אך נדפוס שקלאז, נטעות אלו הגפנים, ונמשך אחריו גם נדפוס נרעסליא, כי הפסיקתא רבתי דפוס נרעסליא ודפוסה, מתוך דפוס שקלאז וכל מה שאירע לדפוס שקלאז, אירע גם לדפוס נרעסליא. (קמה) ד"א ענה דודי, נכ"י כרמולי אשר העתקתי ממנה הפסקא הזאת, חסר פה מאמר שלם, מן ד"א ענה דודי עד ד"א שני, ומוצא נכ"י אקספארד, ופסיקתא רבתי, ונמדרש חיות, וזילקוט שה"ש נצס הפסיקתא, לכן העתקתי משם והנחתיו אל הקודש פנימה. (קמו) אלו שבעים שנה כו', כ"ה נכ"י אקספארד, וזילקוט שה"ש נצס הפסיקתא

והלא אינם אלא תמימים ושתיים שנה, א"ר לוי צא מהם שמונה עשרה שנה, שהיתה בת קול יוצאת ומפוצצת בפלשין של נבוכדנצר, ואומרת לו עבדא בישא פוק חרב ביתא דמרך, דבנוי מרך לא שמעון ליה. הגשם חלף הלך לו, זה השיעבוד, הנצנים נראו בארץ, כגון דניאל וחביריו, מירכי וחברתו, עזרא וחברתו, עת הזמיר הגיע, הגיע זמנה של ערלה שתזמר, הגיע זמנם של רשעים שישברו, הה'ד שבר ה' משה רשעים (ישעיה י"ד ה') הגיע זמנם של בבליים שיזמרו, הגיע זמנו של בית המקדש שיבנה, [שנאמר] גדול יהיה כבוד הבית [הזה] האחרון מן הראשון, (תני ב' ט') וקול התור נשמע בארצנו, זה כורש, כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית אשר ביהודה (עזרא א' ב') התאנה חנמה פניה, אילו מלי הביכורים, והגפנים סמדר נתנו ריח, אלו הנסכים: ד"א ענה דודי ואמר לי א"ר עזריה לא היא ענייה, ולא היא אמירה, אלא ענה לי עיי אליהו, ואמר לי על ידי מלך המשיח, ומה אמר לי קומי לך וגו' (שה"ש שם) כי הנה הסתיו עבר, זו מלכות הרשעה שמסיתה את הבריות (קמו) כמ"א כי יסיתך אחיך בן אמך (דברים י"ג ז'): הגשם חלף הלך לו (שה"ש שם) זה השיעבוד, הנצנים נראו בארץ שם (קמח) א"ר אליעזר און ארבעה חרשים, ואלו הן, (קמט) אליהו, ומלך המשיח, ומלכי צדק, ומשיח מלחמה, עת הזמיר הגיע, (שם) הגיע זמנה של ערלה שתזמר, הגיע זמנו של רשעים שישברו, שבר ה' משה רשעים שבט מושלים (ישעיה י"ד ה') הגיע זמנה של מלכות הרשעה שתעקר מן העולם, הגיע זמנה של מלכות שמים שתגלה, שנאמר והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה י"ד ט'). (קנ) וקול התור נשמע בארצנו, זה מלך המשיח שנ' מה נאוו על ההרים רגלי המבשר (ישעיה נ"ב ו'): התאנה חנמה פניה, א"ר חייא בר אבא. (קנא) סמוך לימות המשיח דבר גדול בא וירשעים כלו בו: והגפנים סמדר נתנו ריח, אלו הנשואים, שנא' והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים וגו' (ישע' י' ג'). (קנב) ורבנן אמרי, שבוע שכן דוד בא, (קנג) שנה ראשונה נתקיים בו והמרתיו על עיר אחת ועל עיר אחת לא אממיר (עמוס ד' ז') (קנד) אמר ר' אבהו

הערות ותקונים.

הפסיקתא, אבל נמדרש חזית שם, הגי' הגשם חלף הלך לו אלו ל'צ שנים משחרר חזית עד שנעקרה מלכות כשדים, ולא שצעים שנה הן, אמר ר' לוי צא מהם י"ח שנה וכו'. (קמו) כמדתי כי יסיתך, דרש הסתיו לשון הסתה. (קמח) א"ר אליעזר און ד' חרשים ז"ל כתיב (זכריה ג' ג') ויראני ה' ארבעה חרשים, ואלו הן, וכן זילקוט שה"ש היל' צ"ס ר' אלעזר, אבל נמדרש חזית הגי' ר' זכריה צ"ס ר' יצחק, וצ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי הגי' אמר ר' יצחק. (קמט) אליהו, נסוכה (כ"ה ז') מאן נינהו ארבעה חרשים, א"ר חנא בר חננאל א"ר שמעון חסידא, משיח בן דוד, ומשיח בן יוסף, ואליהו, וכהן גדול. (קנ) וקול התור נשמע בארצנו זה מלך המשיח. ז"ל קול התור [א"ר יוחנן קול תייר טוב] נשמע בארצנו זה מלך המשיח, כמו שהיו צ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי, וזילקוט שה"ש, ונמדרש חזית אחת זה קולו של מלך המשיח המכרת ואומר מה נאוו וגו'. (קנא) סמוך לימות המשיח, כ"ח נמדרש חזית, אבל צ"י אקספארד ונפסיקתא רנתי, א"ר חייא בר אבא בר סימון, חס טעות כפול כי נעשה מן סמוך מלת סימון, ואח"כ הוסף המעתיק השני מלת בר בטעות. וכן נפסיקתא רנתי סוף פסקא ח' ר' חייא בר אבא אמר וכו' ור' לוי אמר סמוך לימות המשיח דבר גדול צא לעולם. וזילקוט שה"ש אמר (ל"ה [ר']) חייא בר אבא סימון לימות המשיח, מלת ליה יותרת ומלת רני חסרה. וסימון משגשגתא. או אולי נכון גם גי' הילקוט והכוונה כי האותיות הללו הם סימון לימות המשיח. (קנב) ורבנן אמרי, נעשה נמדרש חזית שם צ"י התאנה חנמה, ועיין בסנהדרין דף נ"ז ע"א, ת"ר שבע שנים דוד צא, וכו'. (קנג) שנה ראשונה נתקיים בו והמרתיו וגו', חסר פה מאמר ארוך, שנה שנייה חזי רענ משתלחין, בשלישית רענ גדול יהיה ומתים זה אנשים וגו' וטף והתורה משתכחת מירשאל, ורביעית רענ ולא רענ. שבע ולא שבע, בחמישית שבע גדול ולאכלים ושתיים ושתיים והתורה חתרת לחידוש, ובששית קולות, ובשביעית מלחמות, ובמונציא שביעית בן דוד צא. וכו' לנכון צ"י אקספארד, ונמדרש חזית, ונפסיקתא רנתי, ונמדרש מנהדרין שם. (קנד) א"ר אבהו, נמדרש חזית א"ר צ"י אבהו

אבוה, והא כמה שביעין הוה כי האי גוונא ולא אתא, אלא כי האי (קנה) דא"ר יוחנן, דור שבן דור בא, (קנו) תלמידי חכמים מתמעטים, והנשארים כלות עיניהם ביגון ואנחה וצרות רבות באות על הצבור, וגזירות קשות מתחדשות עד שדראשונה קיימה, אחרת באה ונסמכה לה: (קנו) א"ר אבין דור שבן דור בא בו בית וועד לזנות יהיה, והגליל יתרב, והגבלן ישם, ואנשי הגליל יסובבו מעיר אל עיר, ולא יתחוננו, ואנשי אמת נאספים, והאמת נעדרת והולכות לה, להיכן היא הולכת, דביר' ינאי אמרי הולכת וישבת עדרים עדרים במדבר, כמדא' ותהי האמת נעדרת: (ישעיה נ"ט ט"ו) א"ר נהוראי דור שבן דור בא, נערים ילבינו פני (קנה) [וקנים, וקנים יעמדו מפני נערים, בת קמה באמה כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, בן לא ייבוש מאביו, חכמת סופרים תסרח, והגפן תתן פריה, והיין ביוקר]: (קנט) א"ר יוחנן, אין משיח בן דור בא, אלא ברור שכולו זכאי, או ברור שכולו חייב: (קס) ר' יוחנן פתח, ואברה לי בחמשה עשר כסף וגו' (הושע ג' ב') בחמשה עשר כסף, הרי חמשה עשר (קסא) בניסן, וחומר שעורים הרי שלשים, ולחך שעורים, הרי ט"ו, הרי ששים, אלו ששים מצות, שכתב לנו משה בתורה, (קסד) דא"ר יוחנן בשם רשב"י, שלש פרשיות כתב לנו משה בתורה, וכל אחת ואחת יש בה (קסג) מששים ששים מצות, ואלו הן פרשת פסחים, ופרשת נויקין, ופרשת

הערות וחקונים.

אזיה, כמו שהולך לנכון גם נכ"י אקספארד, ונסהדרין שם הנוסחא א"ר יוסף, גם תראה שם איזה שינויים, וראוי לתקנם עפ"י הפסיקתא, ומדרש חזית. (קנה) דא"ר ר' יוחנן, עיין סנהדרין ג"ז ריש ע"א ונפסיקתא רנתי. ונמדרש חזית צ"ל התאלה חטטה, ותראה שהנוסחאות זונות זו מזו. (קנו) תלמידי חכמים מתמעטין, נכ"י אקספארד ונפסיקתא רנתי. ת"ח חזית. (קנו) א"ר אבין עד ותהי האמת נעדרת, חסר נכ"י כרמולי והעתקתיו מן כ"י אקספארד. וכן נאמר לנכון נפסיקתא רנתי שם, ועיין סנהדרין שם, ונסוטה דף מ"ט ע"ב. (קנה) וקנים, גם פה חסר עד והיין ציור, והשלמתי מנכ"י אקספארד, ונאמר לנכון נפסיקתא רנתי שם, עיין סנהדרין ונסוטה שם. (קנט) א"ר יוחנן, נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי, ונמדרש חזית הסיוס פה כך, אמר ר' אבה בר כהנא, אין בן דור בל, אלא גדור שכולו חייב כלייה, א"ר ינאי אין בן דור בל אלא גדור שפניו דומה לכלב, א"ר לוי אס רחית דור אחר דור מתרץ צפה לרגליו של משיח. ומה טעמיה אחר חרפון ליניך ה', אשר חרפיו עקבות משיח (תהלים מ"ט ל"ב), ומה כתיב נתייר, צורך ה' לעולם אין ואמן (שם שם י"ב). (קס) ר' יוחנן פתח, מונא שני זילקוט משפטים רנתי ש"ז בשם הפסיקתא, וזילקוט השע רנתי תה"ט ג"כ בשם הפסיקתא, נאמר ד"א ואברה לי. והמאמר השני זילקוט שם, ד"א ואברה לי, הוא ג"כ מהפסיקתא, אך מפסקא אחרת פסקא דנחמד השלישי. וגם הפסיקתא המונא דרש"י הושע ג' ב' היא מפסקא דנחמד השלישי לא פסקא דהחדש, והנאון נעל זרע אפרים לא ידע מהפסיקתא כ"י אלפנינו, ונראותו מאמר השני ונחמד השלישי זילקוט בשם הפסיקתא חסר כי נשמע המאמר הזה מפסיקתא רנתי דנחמד ע"ש סימן כ"א ונאורו סימן קט"ו, גם הרב הארזבנאל מתעב ע"י זילקוט נפירא להושע ג' (דף רכ"ט ע"ב) ועבר שני המאמרים יחד, וכבר עליהם ונפסיקתא דרשו והעתיק כל המאמר כאשר מונא זילקוט, כי הפסיקתא דילן לא היה לכינוי. (קסא) בניסן, התלה הזאת ט"ס היא, ויש למחקה, וכן העיר המפרש מפסיקתא רנתי ד' דרעסליא, והנאון מהרז"מ, גם זילקוט משפטים רנתי ש"ז איננה, כי פה לא נחית רק למנינא שט"ו כסף הרי ט"ו, וחומר מרי שלשים, כי החומר הוא כור, שלשים סאה, ולתן הרי ט"ו, שהלתן הוא חתי כור ט"ו סאה, הרי ששים ציוד. (קסב) דא"ר יוחנן בשם רשב"י, צי"ר ריש קדושים פכ"ד, הנה"ר ר' יוחנן בשם רשב"י, וזילקוט משפטים רנתי ש"ז ונפסיקתא רנתי, ונכ"י אקספארד, הוא כמו לפנינו. (קסג) מששים ששים מצות, ואלו הן, וכו'. כבר העיר הרב החכם הגדול החוקר הנהולל מוהר"ר חיים יוסף פאלאק (בהמשך שנה ראשונה גליון ג' נד כ') על המאמר הזה, הנמלא גיכ נמדרש וי"ר פכ"ד, שזונת המאמר היא שאלה השלש פרשיות כוללים ששים פסוקים. וכן היא נאמרת כי מפסוק ויחמר ה' אל משה ואל אהרן (שמות י"ב א') עד פ' ושמרת את הקהה הזאת

נב

פרשת החורש

ופרשת קרושים; ר' לוי בש"ד שילא (קסר) דכפר המרתא אמר, משבעים שבועים מצות, א"ר הנחומא ולא פליגי, מאן דעבד (קסה) [פרשת פסחים שבועים, כולל עמה פרשת תפילין ומאן דעבד] פרשת נזיקין שבועים, כולל [עמה] פרשת שמחה, וכן מאן דעבד פרשת קדושים שבועים, כולל עמה (קס) פרשת ערוה; ד"א ואברה לי בחמשה עשר כסף, (קסו) אלו ט"ו בנינים, ואימתי [בחורש הזה]: החדש הזה לכם (קסח) ר' ברכיה בשם ר' יודה ב"ר שמעון אמר, אמר הקב"ה לישראל, בני חידוש גאולה יש לכם כאן (קסט) לעתיד לבא, כי לשעבר לא גאלתי אומה מתוך אומה, ועכשיו אני נוהל אומה מתוך אומה, הה"ד או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי וגו' (דברים ד' ל"ד) ר' יהושע בר נחמי' (קע) בש"ד חנין אמר גוי מקרב עם, ועם מקרב גוי, אין כתיב כאן, אלא גוי מקרב גוי (שם) מלמד שהיו אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי (קעא) בלורית, ואלו מגדלי בלורית, א"כ לא היתה מרת הדין נוחנת שינאלו ישראל ממצרים לעולם, א"ד שמואל בר נחמני, אילולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה, לא היו ישראל נגאלים, דכתיב לכן אמר לבני ישראל אני ה' וגו' (שמות ו' ו') ואין לכן אלא שבועה, כמ"א לכן נשבעתי לבית עלי (ש"א ג' י"ד) א"ר ברכיה גאלת בורוע עמך (תהלים ע"ז)

הערות ותקונים.

(ס"ג א') יס ס"א פסוקים עם הפ' וידבר ה' אל משה לאמר, שאינו מן המנין רק הקדמה קצרה ומחיצת לפסוק שאחריו, ומאן דאמר שבעים כלל עמה פרשת תפילין, ר"ל הכתוב האחרון נפ' נא, והיה לך לאות על ידכה וגו', ופרשת והיה אם שמעו (דברים י"א) שכוללת תשעה פסוקים, ופרשת נזיקין, ומחלת הכתוב ואלה המשפטים וגו' (שמות כ"א) עד מחלת פי אם כסף תלוה (ס"ג כ"ד) כי גם מאה"כ כי תקנה עבד עברי המדנר מענד שמוכר כנ"ד נגנצו (כחצור כר"א) שם עפ"י המכילתא) ש"ך ג"כ לפרשת נזיקין ונגנצו, כוללת שנים פסוקים, ועם פרשת השמיטה, המחלת מהכתוב ושם שנים תזרע וגו' (שם כ"ג י') עד סוף הפרשה לא תבטל גדי וגו', הם שבעים פסוקים, ופרשת קדושים, המחלת וידבר ה' אל משה (ויקרא י"ט א') עד ולא תלכו נחוקת הגוי וגו', כי את כל אלה עשו וחקן גם (שם כ' כ"ג) שהוא סוף הענין, הם שנים פסוקים, ועם פ' עריות, ר"ל הפסוקים בסוף אחרי מות, המחילים נחלות ערות הש"כים לפ' קדושים (כי הן כוללים האזהרה ופ' קדושים נא הענין עליהן) הם עשרה, ולכ"ז הם נחיד שבעים פסוקים, כדברי ר' תנחומא. ועתה ראיתי שגם הרצ החכם רו"ה ציאלורו נמערבית של ליל ראשון של פסח ד"ה אזכרה שנות עולמים (צדפוס) רעדעלהיים כי צדפוסים אחרים השמיטו כל הציאור על זה) העיר על המחמר הזה. (קסר) דכפר תמרתא, עיין לעיל הערה ה' מה שהנחתי בשם תנאיות הארץ, ועיין עוד תנאיות הארץ (דף נ"ד ע"א) שכתב למחרת עין דור כתני עשה הכפר תאמר"א. (קסה) פ' פסחים הוספתי, כי המעתיק השמיט מן חלק דעבד, עד מאן דעבד. ולאמר לנכון כ"י אקספארד, ונ"ר פכ"ה, ונפסיקתא רבתי, וזילקוט משפטים ס. (קסו) פרשת ערוה, ר"ל עריות, ונמדרש וי"ר הנוסחא עריות, אבל כ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וזילקוט נעשה בטעות ערלה מן ערוה, וכן חיקן הגאון מהר"ם ז"ל. (קסז) אלו ט"ו בנינים, המלות האלה חסרות נפסיקתא רבתי, וזהו דרשו גם נגמר חולין ל"ז ע"א, נחמשה עשר זה ט"ו בנינים, שזו נגאלו ישראל ממצרים. (קסח) ר' זכריה, מוצא צילקוט ומתחן רחוק חתכ"ח בשם הפסיקתא. (קסח) לעתיד לבא, המדרש מפסיקתא רבתי ד' צרעסלויא, והגאון בעל זרע אפרים, מחקו המלות לעתיד לבא, וזילקוט ומתחן הגי' וכן לעתיד לבא. (קע) צ"ר חנין, כ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, הגי' צ"ר חנין זן פזי, ושגה המחמר הזה, נמדרש חזית פי כששנה זין החומים, ושם הגי' ר' יהושע צ"ר חנין, וכן בשנה נמדרש וי"ר ריש פכ"ה, נלי שם האומר, וחסר שם גוי מקרב עם וכו' עד אלא גוי מקרב גוי, כי קצן המעתיק נחפז מן גוי הראשון, עד גוי השני. וזילקוט ומתחן הגי' ר' יהושע זר נחמן צ"ר יהודה זן פזי. ומוצא המחמר הזה גם צילקוט תהלים רחוק חת"י בשם הפסיקתא, נלי שם האומר (והניין פסיקתא שם בסוף הרמז מוסב גם על המחמר מר' זכריה). (קעא) בלורית, מלה מנזיה הרצה כדברי רז"ל, ופי' בלשון סורי, קוונות ותלתי

פרשת הדרוש

ע"ז יז) (קעב) במרוניא. (קעג) א"ר יודן מלכא לקחת לו גוי מקרב גוי, (קער) ועד מוראים גדולים ע"ב אותיות, ואם יאמר כך אדם (קעה) הרי ע"ה ה, הוציא מהן גוי שני, שאינו מן רבמין, (קעו) א"ר יודן בשמו גאלן ששמו של הקדוש ברוך הוא, הוא ע"ב אותיות:

החדש הזה. (קעז) אריב"ל משל למלך, שנשבה בנו, ולבשה נקמה למלך, והלך ופרה את בנו ואמר הוּו מונין (קעה) איפסיה לפדיון בני, כך אמר הקב"ה הוּו מונין איפסיה, ליציאת מצרים. ר' לוי בש"ר חייא ב"ר חנינא אמר, משל למלך שנשא נשים הרבה, ולא כתב להן לא (קעט) גמיקן, ולא איפסיה, כך

הערות ותקונים.

ותלתי שער. (קעב) צטרויח, צילקוט ולחמקן נרשם צדו, פ"י צעלילה וכן פ"י המ"כ צו"ר פכ"ג, ונמדרש חזית, צעלילה ונחזקה עכ"ל. וכן צידולמי מעשר שני סוף פ"ה, אבוא צנורות וכו' אלו שהן צאין צטרויח לפני הקב"ה, ופ"י שם מהרש"פ צעלילה, והמאמר הזה מהפסיקתא מונח צערוך ערך טרן, ח"ל בפסיקא [ל"ל בפסיקא] צהדש, א"ר צרכיה גאלת צורוע עמד צטרויח, פ"י צכח וצעלילה, וכחש שם המוספי, פ"י טיריון צל"י ורומי שרים ומושלים, ופ"י טירניח ממשלה, ואחרי אשר צעול ועושק היה מולכים המלכים קראו לממשלת המעשקת את אנשיה טירניח ע"כ וע"ש צהדש הרמח"ל. (קעג) א"ר יודן, מונח גם צצ"ר פמ"ח. (קער) ועד מוראים, גם על צכלל. (קעה) הרי ע"ה הס, הדי משה צמדרש חזית הקסה ולא ע"ז הס, אולם טעה צחצחון, כי צאמת רק ע"ה הס. ואולי חשב גם את המ"ס מן מלכא מדצרי ר"י, ולא שם עין צמקרא צמקומו שכתוב לצוא. (קעז) א"ר יודן, צכ"י אקספארד, וצצ"ר פמ"ה, וצו"ר ריש פכ"ג, וצחזית פ"י כשואנה, וצפסיקתא רבתי, הני" א"ר אבין. ומה שאמר ששמו של הקב"ה ע"ב אותיות, עיין רש"י סוכה דף מ"ה ע"א ד"ה אני והן וכן הוא צצ"ר צלחה. (קעו) אריב"ל, מונח צילקוט צל רמו ק"ן צסס הפסיקתא, צמאמר החדש הזה לכס אריב"ל, והציון פסיקתא צסוק רמו קפ"ט, מוסב גם על התחלת רמו ק"ן. (קעח) איפטיא, צכ"י אקספארד, וכן צפסיקתא רבתי. (הפסקא הזאת דהחדש כולה צעתקה מפסיקתא דילן. ועפ"י נוסחת צכ"י אקספארד העתיק המעתיק אל הרצתי) צאמר רמו איפטיא, ולדעתי מלת "רמו" היא הוספה לפרש מלת אפטיא. לכן איננה פה צכ"י צרמולי, ולא צילקוט צל, רמו ק"ן, וכן צמאמר הלאמר אחריו, כך הקב"ה היו מונין איפטיא ליציאת מצרים, גם צכ"י אקספארד, וצפסיקתא רבתי, ליחא מלת "רמו" והערך צערוך אפטיא, הניח פסקא צהדש השלישי, וס"ס וצפסיקתא צהדש [ל"ל דהחדש] כעין זה עכ"ל, וכן צמנאם המלה הזאת, צתחמומא ריש פ"י צמדבר, וצמדרש צמ"ר ריש פ"א, אי זה חדש אי זה שנה אחו איפטיא, אצל שם צמדרש צמ"ר סוף פ"א צלחה שנה צלחו חדש צכמה צהדש צלחו איפרכיה, מלת איפרכי ט"ס היא וצריך להיות צמקומה איפטיא, וכמו שסיים אח"כ צכמה לחדש הרי נכתבה אופטיא, ולאמר לכיון צתחמומא אשר צמנו צעתק למדרש צמדבר רב, והיח"כ כתב שם, אופטיא פ"י הערך כשאירע דבר של חשיבות וגדולה צמנו צחצחון צחצחנות צשטרות כמו צחצחון כך וכן למלך פלוגי עכ"ל, אולם אין כל זכר מזה צערוך ערך אפטיא. אך המוספי כתב, פ"י צל"י *ὑπαεσία* שררה ושלטון של שני שרים רומים הצדירים מדי שנה שנה למשל צכיה, וצכל ספרי זכרונות היו כותבים צשעת שררת פלוגי ופלוגי, לכון הצוון ולקצוה מינו עכ"ל, ועיין ציטרענע ח"א דף 117. (קעט) גמיקן, כ"ה צילקוט צל צסס הפסיקתא, וצילקוט אסתר רמו אלף ל"ג ג"כ צסס הפסיקתא, אצל צכ"י אקספארד, צאמר כתובות גמיקן, ואחר נוסחת הכ"ה הזה, העתיק המעתיק אל הפסיקתא רבתי, כתובות גמיקן (כ"ה צדפוס פראג אצל צדפוס שקלאצ וצרעסלויח צטעות גהיקון ותיקון לכון הצאון מהר"מ ד' לצו ואינו גמיקן תחתיה). וצורו שהמלה "כתובות" וכו' כתובה" היא תוספת המעתיק, לפרש מלת גמיקן, וכן העיר גם הצאון מהר"ם, ומה שגרסם צצד ילקוט צל, גמיקן צל"י מוהר, איפטיא צל"י מתן, שגה היא, כי גמיקן היא המלה היוונית *γαμίσσα* וצתרונו שטר גאלין, כתובה. וכן הניח הערך צערוך גמס דברי הפסיקתא הזאת, למלך ששא נשים הרבה ולא כתב להן כחצ להן גמיקון, פ"י כתובה ולשון וון הוא עכ"ל. כוונתו למלה היוונית *γαμίσσα*, ומדצרי הערך תראה סעד לצדרי שהמלה

כתובה

פרשת התורש

נג

(קפ) כך מכל נשים שנשא אחשוורוש, לא כתב להן לא נמיקן, ולא איפטיה, וכיון שנשא אסתר, בת טובים, בת גינוסים, כתב לה נמיקן, וכתב לה איפטיה, כתב לה נמיקן, שנא' בחדש העשירי הוא חדש טבת, (אסתר ב' י"ו) וכתב לה איפטיה, (קפא) שנאמר בשנת שבע למלכותו (אסתר שם).

(קפב) א"ר ברכיה התורש הזה לכם, סימן הוא לכם, כירח הוא לכם, עולם (תהלים פ"ט ל"ח), כהרין סידרא על מלייא, (קפג) אם זכיתם דרי אתם מונין למליאתה, כגון אברהם יצחק ויעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד שלמה, וישב שלמה על כסא ה' למלך, (דה"א כ"ט כ"ג) הא סידרא על מלייא, ואם לאו דרי אתם מונין לפנמה, כגון רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם אחזיהו יואש אמציה עוזיהו יותםאחז יחזקיהו מנשה אמון יאשיהו (קפד) צדקיהו, וכתוב ואת עיני צדקיהו עור (מ"ב כ"ה ז') הא סידרא על פיגמה: (קפה) ד"א התורש הזה לכם, מסור הוא לכם, (קפו) אויביל משל למלך שהיה לו (קפז) אורלוגין, כיון שעמד בנו מסר לו אורלוגין שלו, ורבי יוסי בר

הערות ותקונים.

כחונה היא חיונית נכ"י אקספארד, ואח"כ העתיק כן המעתיק את הפסיקתא רנתי, כי הפסיקתא דהחדש כולה מן הפסיקתא דילן לוקתה, ולפי הערוך היתה הנוסחה נפסיקתא נתיסקת. ומה נמדרש ש"ר פליץ שאין ציינים נתיסקת, ונר"ם מ"ז משל למלך שנא את האשה וכתב לה נתיסקת ונס מה שפי' צדק הילקוט שהנחתי איפטי' פי' מתן ג"כ שגגה היא, כאשר נזרתי צהרה קע"ח. (קפ) כך מכל נשים, חסר לפני זה וכיון שנא אשה נת ענין כתב לה נתיסקת, וכתב לה איפטיה, כאשר הוא נפסיקתא רנתי, ונלקוט צא רמז ק"ן, כי דלג המעתיק מן איפטיה א' לאפטיה ז'. ולעומת זה חסר נכ"י אקספארד ונפסיקתא רנתי, מן כך מכל נשים עד ולא איפטיה, כי קפן המעתיק, מן הנפטיה ז' עד הנפטיה ז'. (קפא) שנאמר צהרה שבע, אח"כ חסר מאמר שלם ונאמר לכונן צילקוט צא רמז ק"ן, "כך אמר הקצ"ה כיון שנחתי את עולמי היו אלה אומרים לא נתתי להם לא חדש ולא שנת, וכיון שעמדו ישראל נתתי להם ראשי חדשים, ועינור שנים, לכך נאמר החדש הזה לכם ע"כ. (קפב) א"ר צרכיה, נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי, הנוסחה א"ר צרכיה גאלת נזרוע עתה, והמפרש דפוס צרעוליה, מחק המלות א"ר צרכיה גאלת נזרוע עתה ונשמו ממוקום. וכבר מוזג זה בשמו למעלה. (קפג) אם זכיתם, כיה צילקוט צהרה הפסיקתא, גם צילקוט ד"ה רמז אלף פ"ז צהרה הפסיקתא, נמדרש שעות רב סוף כתי' הלאן משונה קנת, הלכנה צהרה צהרה צהרה צהרה צהרה וכל שהיא הולכת מאירה עד ע"י ימים וכו'. כך ישראל ע"י דור מן אברהם ועד שלמה וכו' וע"ש כל המאמר. (קפד) נדקיהו, כ"ה צילקוט צהרה, ונפסיקתא רנתי, אצל צהרה הג', יהויקים, וסיים כיון שנא נדקיהו, דכתיב ואת עיני נדקיהו עור, חסר אורה של לבנה, וע"ש נכ"י ד"ה רנתי. (קפה) ד"א החדש, מוזג צילקוט צא רמז ק"ן. (קפו) אריביל המאמר הזה כונה צירולמי ר"ה פ"א סוף ג', ושם הג' א"ר לוי. (קפו) אורלוגין, מוזג צירולמי ר"ה פ"א סוף ג', ושם הג' א"ר לוי. (קפו) אורלוגין, עכ"ל. ונעדר אורלוגין הניא נפסיקתא דהחדש, למלך שהיו לו אורלוגין כו', פי' סוממי השעות וככה פירשו צהרה עכ"ל, והיא צהרה המלה היונית והרומית Horologium, אורלוגין, ופירושה כלי מורה השעות, ונכ"י אקספארד נטעות אורלוגין, צ"ל אורלוגין, והמעתיק למעני את הפסיקתא מכ"י הנמנה צהרה אקספארד, רשם צהרה הנוסחה צהרה נתיסקת כ"י הנמנה צהרה הספרים צהרה אקספארד. אריביל למה הדבר דומה למלך שה' לו אורלוגין [צ"ל אורלוגין] והיה מניח צהרה וידע אחר שעה של יום, כיון שעמד צהרה על פניהו אחר לו צהרה עד עכשיו אורלוגין [צ"ל אורלוגין] זה היה צדי, מעכשיו מסור הוא לך. כך הקצ"ה היה מקדש חדשים ומעבר שנים, כיון שעמדו ישראל אחר להם עד עכשיו חצונן של חדשים ושל שנים צדי, מכלן ואילך הרי הן מסורין לכם, שנאמר החדש הזה לכם ע"כ. חסר נפסיקתא לפנינו, ועיין צי"מ ירושלמי ר"ה שם סימן

פרשת החורש

בר חנינא אמר, משל למלך שהיה לו (קפח) שומירה, וכיון שעמד בנו מסר לו שומירה: ורב אחא אמר, משל למלך שהיה לו מבעת, וכיון שעמד בנו מסר לו המבעת: ור' יצחק אמר, משל למלך שהיה לו אוצרות דרבה, והיה לו מפתח לכל אחד ואחד, כיון שעמד בנו מסר לו המפתחות, ור' חייא בר אבא אמר, (קפט) משל לנגר, שהיו לו כלי אומנות, וכיון שעמד בנו מסר לו כל כלי אומנותו, ורבנן אמרי משל לרופא שהיה לו (קצ) גרתיק של רפואות, וכיון שעמד בנו מסר לו גרתיקו:

(קצא) תני ר' אושעיה נזרו ב"ר למטה ואמר, היום ר"ה, הקב"ה אומר למלאכי השרת העמידו בימה, וגם העמידו (קצב) סניגורין, (קצג) ויעבירו סקפטורין

הערות ותקונים.

י"ב, שופרש ענין המסלים. (קפח) שומירה צירושלמי ר"ה שם דני' שומרה, ונכ"י אקספארד ונפסיקתא רנתי שומרים, והרב צעל ק"ע צירושלמי שם ופרש, הוא הסוכה שעושה נוטר הכרם נמקום גובה לראות מה שנעשה בכרם, וכן פי' גם הגאון מהר"ם נפסיקתא רנתי, אבל הדוחק גרסה לעינים, ואודה ולא אבוש כי פתרון המלה נעלם ממני. וצילקוט צא רמז ק"ז, חסר שורה שלימה מן ר' יוסי בר חנינא אמר עד ר' אחא אמר שהשמיט המעתיק מן אמר נמשל ר' יוסי עד אמר נמשל רב אחא. (קפט) משל לנגר, כ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי, משל לנגר, והוראות נגר ידוע, חרש עץ (ה"א ח"י נגור. (קצ) גרתיק. מנזי חרש צדצר רז"ל, והיא מלה יונית ἀργήτης, פי' חיק. (קצא) תני ר' אושעיה, צירושלמי ר"ה שם, הוא מוקדם למאמר שלפני זה וע"ל, ותראה שהמאמר הזה מוסב על דברי ר' סימון, כתיב מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים נדיקים ר' חמא צ"ר חנינא ור' הושעיה וכו', ואח"כ מובא שם, המאמר מר' הושעיה, אי זה אומה כאומה הזאת, בנובא שבעולם השלטון אמר הדין היום, והליסטים אמר לתחר הדין, למי שומעין לא לשלטון, אבל הקצ"ה אינו כן אמרו לנ"ד היום ר"ה וכו' כל המאמר כמו שהוא לפנינו נפסיקתא, והמאמר הזה מובא צילקוט צא ג"ס הפסיקתא, וצילקוט תהלים רמז תתל"א. (קצב) סניגורין, פי' מלמד זכות, ג"י συνηγορος. (קצג) ויעבירו סקפטורין, ג"ל ויעמדו כמו שהוא לנכון צילקוט צא, ותהלים, העמידו (וצילקוט תהלים ויעמדו) סניגורין, ויעמדו סקפטורין, (נמקום סקפטורין אשר לפנינו ושניהם נעשות כאשר נראה להלן) והעורר ערך סקפטר (ודפוס פראג נעשות סקפטר) כתב ח"ל: נפסקא דהחדש הקצ"ה אמר למלאכי השרת העמידו בימה. העמידו סניגורין, ויעמדו סקפטורין פי' פקידים, עכ"ל. ודעת צעל כינז מעריכין נד' להגיה סקפטורים Scriptor פי' סופר וכותב, והרב הגדול מהרי"ם ז"ל צפסרו ציטרענע ח"א נד ק"ע, רנה להגיה סקפטורום, Speculatores (אשרפריקטור). והמשגזר הביא המלה היונית ἀναπρεσ פי' מניע דברים וטיב הענין לפני חכמי העצה. אולם אין רוחי נוחה בכל אלה, ולדעתי נר"ץ להגיה קטיגורין נמקום סקפטורין ומתאימה היטב לעומת סניגורין, וראה נחת לדברי מן הירושלמי ר"ה פ"א ח"ג. שגשגה שם המאמר הזה, (עין הערה קנ"ה) ושם הג"י, יעמדו סניגורין, יעמדו קטיגורין כו', יעברו סניגורין, יעברו קטיגורין. וגם מכ"י אקספארד הכוונה נאמנה לדעתי, כי שם הנוסחא, ויעמדו סניגורים, ויעמדו מלאכי חונה פקידים סקפטורים, וכן העתיק המעתיק אל הפסיקתא רנתי, (כי כבר מלתי אמורה שהפסקא הזאת נעתקה ונפסיקתא דילן, ומקובץ כ"י של אקספארד). הנה כל עין תחזה, כי שלש המלות "מלאכי חונה פקידים" נוספות הן, וליתא נכ"י כרמולי שלפנינו, וכה משפטם לפי השערתי: לפני המעתיק הראשון ה"י כתוב קטיגורין כמו צירושלמי, ופי' צנזר "מלאכי חונה" כפי הוראת המלה צונית κατήγορος, מלמד חזק ומרשע, ואחריו צא מעתיק אחר אשר כבר היתה המלה המשובשת לפניו סקפטורים, כתב צנזר, פי' פקידים, ונרצתו הימים ערבו את זה חזק יחד, והציאות לתוך הספר, ומשנבטא כיון דעל על, ומוצא אל הפסיקתא רנתי עם הטעות, כאשר הוא נכ"י אקספארד. ועתה ראיתי בשגולי הלקט כתב יד, ערוגה העשירית סימן ש"צ, שהציא המאמר הזה, וה"י גם לפניו הני' הוסיפו סניגורין הוסיפו סקפטורין, ומלאתי מוצא גם נתניא רנתי (נענין התקיעות סימן ע"ה, כי התניא הוא קינור משגולי הלקט) ונרשם גם שם נין שני חנאי עגולה פי' פקידים."

נד

מִרְשַׁת הַחֹרֶשׁ

סַפְסָרוֹיִן, שְׁנֹזְרוּ בִּדְ לַמָּטָה וְאִמְרוּ הַיּוֹם ר"ה, (קצד) נִשְׁתַּהוּ הָעֵרִים מִלְּבוֹא, או שְׁנִמְלְכוּ בִּדְ לַעֲבֵרָה לַמַּחֲרִי, הַקֶּבֶה אֹמֵר לַמַּהֲשׁ אֶעֱבִירוּ בִּימָה, וְהַעֲבִירוּ סַנְיֹרוֹיִן, וְיַעֲבִירוּ סַפְסָרוֹיִן, שְׁנֹזְרוּ בִּדְ לַמָּטָה, וְאִמְרוּ לַמַּחֲרִי ר"ה, וּמִשֵּׁ כִי חוֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט (קצה) לֹאֲלָקִי יַעֲקֹב (תהלים פ"א ה') (קצו) וְ' פָּנָתָם וּר' הַלְקִיָּה בִּשְׂדֵי סִימֹן אֹמֵר, מִיד מִתְּכַנְסִין כָּל מַלְאכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקֶּבֶה, וְאֹמְרִים רַב־שֶׁעַ אִימְתִי ר"ה, וְהוּא אֹמֵר לָהֶם, וְלִי אַתֶּם שׂוֹאֲלִים, אֲנִי וְאַתֶּם נִשְׁאָל לְבֵית דִּין שֶׁל מָטָה, (קצו) הִדִּד כֹּה' אִיהֵינוּ בְּכָל קְרִיאָנוּ אֵלָיו (דברים ר' ו') וְאִין קְרִיאָנוּ אֵלָא מִעֵרִים, שְׁנֹאֲמַר אֱלֹה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ (ויקרא כ"ג ד'), (קצח) וְרַב כְּרוֹסְפָּרַי בִּשְׂדֵי יוֹחָנָן, לִשְׁעָבֵר אֱלֹה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, מִכָּאן וְאֵילָךְ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם, (שם) (קצט) אִם אַתֶּם קְרִיתֶם אוֹתָם הֵם מוֹעֲדֵי ה' וְאִם לֹא אֵינֶם מוֹעֲדֵי ה' :

(ר) הַחֹרֶשׁ הַזֶּה לִכְס. אַתֶּם מוֹנִין לוֹ, וְאִין אֹמוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין לוֹ, וּר' לִוי (רא) בִּשְׂדֵי יוֹסִי אֹמֵר, דְּרַךְ אֶרֶץ הוּא, הַגְּדוֹל מוֹנֶה לְגְדוֹל, וְהַקָּטָן מוֹנֶה לְקָטָן, הֵילָכֵךְ עָשׂוּ שְׁהוּא גְדוֹל מוֹנֶה לַחֲמָה, שְׁהוּא מְאֹד גְּדוֹל, יַעֲקֹב שְׁהוּא קָטָן מוֹנֶה לַלְבָנָה שְׁהוּא מְאֹד קָטָן. (רב) אִיד חֲסִידָא (רג) וְהִיא סִימֹן טוֹב, מַה גְּדוֹל שְׁלִישׁ בָּיוֹם וְלֹא בְּלִילִיָּה, כִּךְ עָשׂוּ הַדְּשֵׁעַ שְׁלִישׁ בַּעֲוֵהוּ (רד) וְלֹא בַּעֲוֵה"ב. ר' נַחֲמָן

הַעֲרֹת וְחֻקִּים.

גַּם כִּתְּנֵי הַשְּׁנֹלִי לִקְט, וְהַתְּמִיל רַב־תִּי שֶׁ, לְמַדְנוּ מִזֶּה שֶׁכָּל הַמַּלְאכִּים סַנְיֹרוֹיִן מְלִיֵּי יוֹשֵׁר קְרוֹחִין לְדִין וְכוּן שְׁמִלְיֵי יוֹשֵׁר קְרוֹחִין מִסְּחָמָל גַּם קְטִינֹרוֹיִן עוֹמְדִים שֶׁ וְכוּן שְׁפִי רַב־תִּי יוֹסֵף קָרָא ז"ל צִפִּי לֹאֲיוֹב וְהָיוּ הַיּוֹם וַיִּצְלוּ צִי אֱלֹהִים לְהַחֲיֶנּוּ עַל ה' וַיִּצֵּל גַּם הַשָּׁטָן צַחֲוֹס יוֹם ר"ה הִיָּה שֶׁכָּל צִפִּי עוֹלָם עוֹנֵרִין לְפָנָיו כִּנְי מוֹרֵן לְדִין, וְסַנְיֹרוֹיִן מְלִיֵּי יוֹשֵׁר וְקְטִינֹרוֹיִן מִקְטָרְגִין וְכָל הַשָּׁטָן לְקַטְרָנוּ, וְלִפִּי שֶׁהַצִּיָּה חִינֵצַ אֵת יִשְׂרָאֵל וְחִסָן לְהַדְרִיקוּ הַדְּשֵׁעַ אֵיךְ לִזְכּוֹתָם עֲכִיל. וְכֹאֲשֶׁר הָעִירוּתִי שְׁנִיל קְטִינֹרוֹיִן נִכּוֹן מֵאֵל גַּם הֵם עוֹמְדִים שֶׁ. (קצד) נִשְׁתַּהוּ הָעֵרִים מִלְּבוֹא, זֶה חֲסֵר צִירוֹשְׁלִי שֶׁ. (קצה) לֹאֲלָקִי יַעֲקֹב, פֶּה חֲסֵר אִם אִינוּ חוֹק לְיִשְׂרָאֵל כִּיכּוֹל אִינוּ מִשְׁפָּט לֹאֲלָקִי יַעֲקֹב, כְּמוֹ שְׁהוּא צִכִּי אֶקְסַפְאֲרֵד, וְצִירוֹשְׁלִי ר"ה שֶׁ, וְנִפְסִיקְתָּ רַב־תִּי. (קצו) ר' פִּנְחָס, מוֹנֵא צִילְקוּט צֹא רִישׁ רִמּוֹ קִנְיָא צֶסֶס הַפְּסִיקְתָּ, כִּי הֵינּוּ צֶסֶס רִמּוֹ קִפְט, מוֹסֵפֵג גַּם עַל זֶה וְהַחֲמָלָה הַמֵּאֲמָר הַזֶּה הוּא גַּם צִילְקוּט תְּהִלִּים רִמּוֹ תַחֲלִיל צֶסֶס הַפְּסִיקְתָּ. וְצִכִּי אֶקְסַפְאֲרֵד וְנִפְסִיקְתָּ רַב־תִּי ר' חֲלִיקִיָּה צִיר סִימֹן, צִיל צֶסֶס ר' סִימֹן, וְעִינִן צִמְדָּשׁ דְּצִירָה רַב־תִּי פ"ג, וְשֶׁסֶה הוֹדֵשׁ הוּא ר' יוֹחָנָן, וְצִירוֹשְׁלִי ר"ה שֶׁ נִשְׁמַע מֵאֲמָר ר' פִּנְחָס עַד מֵאֲמָר ר' כְּרוֹסְפָּרַי, חֵה חֲסִירוֹן הִרְאִי לְהַנְנוּת הוּא, כִּי מֵאֲמָר ר' כְּרוֹסְפָּדִי מִקְוֶה צִלְלֹאֵת אֵל מֵאֲמָר ר' פִּנְחָס, וְצִכִּי כְּרִמּוֹלִי אֲשֶׁר מוֹנֵה הַשְּׁלֵמִתִּי הַפְּסִיקוֹת הַחֲסִרִים צִכִּי הִרְשִׁיל, נִמְנָא פֶה מֵאֲמָר אֲרוֹךְ אֲשֶׁר נִשְׁמַע מִפְּסָקָא דְּזֹנֶה. כִּי הָעֵלִים הֵיוּ צִלְתִּי מְכֻרְכִים וְהַמַּעֲתִיק הָעֵתִיק דָּף שֶׁלֵּם אֲשֶׁר אֵין פֶּה מִקְוֶה, וְהוּא מוֹן מִפְּנֵי מַה אַתָּה נוֹשֵׂא פִינָס לְיִשְׂרָאֵל עַד הֵלָךְ כֹּה דְצִיר כֹּאֵשׁ נִלָּם ה' עֲלֵכִי. (קצו) הִדִּד כֹּה' אִיהֵינוּ, עִינִן דְּצִירָה רַב־תִּי וְאִתְחַן, נוֹסַח אֲחֵרֵת. (קצח) ר' כְּרוֹסְפָּדִי, צִירוֹשְׁלִי ר"ה שֶׁ, וְצִכִּי אֶקְסַפְאֲרֵד, וְנִפְסִיקְתָּ רַב־תִּי, וְצִילְקוּט צֹא. וְאִמְרֵת ר' קְרִיסְפָּל, וְנִסְבֵּר הַדְּרוֹת אֵת ק' הִנֵּיָא כָּל הַמִּקְוֶה מִסְּכָר ר' קְרִיסְפָּל צֶסֶס, וְסִיִּם וְנִרְאָה שְׁהוּא ר' כְּרוֹסְפָּדִי. (קצט) אִם אַתֶּם קְרִיתֶם וְדָשׁ אוֹתָם כְּמוֹ אַתֶּם עִינִן צִלְי ר"ה כִּיד עִיל וְצִירוֹשְׁלִי ר"ה שֶׁ, הִנֵּי אִיד אֵילָא. וְצִכִּי אֶקְסַפְאֲרֵד, וְנִפְסִיקְתָּ רַב־תִּי, מוֹנֵא צֶסֶס ר' לִוי, וְצִילְקוּט שֶׁ צִלִּי שֶׁסֶה הַמֵּאֲמָר, כְּמוֹ שְׁהוּא לְפָנָיו וְהוּא הַנִּכּוֹן, כִּי הוּא מֵאֲמָר אֲחֵד. (ר) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לִכְס, מוֹנֵא צִילְקוּט צֹא רִמּוֹ קִנְיָא. (רא) נִשְׂאֵר יוֹסִי, הַמֵּאֲמָר נִגְשֶׁה צִמְדָּשׁ צִיר פִּיו, וְשֶׁסֶס גַּם צִכִּי אֶקְסַפְאֲרֵד וְנִפְסִיקְתָּ רַב־תִּי הִנֵּי צֶסֶס ר' יוֹסִי צִירָה צִילְעֵלִי, וְצִילְקוּט צֹא רִמּוֹ קִנְיָא, רִצִּי נִשְׂאֵר יִיחֵדָה צִיר אֵילְעֵלִי. (רב) אִמְרֵת רַב חֲסִידָא, צִיר פִּיו, וְצִכִּי אֶקְסַפְאֲרֵד, וְנִפְסִיקְתָּ רַב־תִּי, וְצִילְקוּט, הִנֵּי אִמְרֵת רַב נַחֲמָן. (רג) וְהוּא סִימֹן טוֹב, מִכָּאן נִגְשֶׁה לְמִיד צִקִּידוֹשׁ לְצִנֵּה סִימֹן טוֹב. וְכֵן הָעִיר יִידִי הִרַב הַמִּקְרֵה הַגְּדוֹל מִסְּרִי רִיפְמוֹתָן כִּי, עִינִן צִקִּידוֹר הֵינּוּ לָנֶ. (רד) וְלֹא צֶעֱה"ג, פֶּה חֲסֵר הַסִּפָּא, וְהֵה הִקְטָן שְׁלִישׁ צִיִּם וְצִלְלָה, אֵיךְ יַעֲקֹב שְׁלִישׁ צֶעֱה"ג וְצֶעֱה"ג, כְּמוֹ שְׁהוּא לְנִכּוֹן צִירָה שֶׁ, וְצִכִּי אֶקְסַפְאֲרֵד, וְנִפְסִיקְתָּ רַב־תִּי, וְצִילְקוּט, חֵה מַחֲסִיזוֹן הַמַּעֲתִיק, שְׁדִלֵּג מַעֲה"ג לַעֲה"ג וְהַכּוֹנֵה שֶׁהִקְטָן שְׁלִישׁ צִיִּם, רִל שֶׁלְּצִנֵּה נִרְאִית גַּם צִיִּם, וְנִפְסִיקְתָּ צִמְדָּשׁ שְׁמִיר

נתמן אמר, כל זמן שאורו של גדול מבהיק בעולם אין אורו של קטן מבהיק, אין אורו של קטן מתפרסם, שקע אורו של גדול, נתפרסם אורו של קטן, כך כל זמן שאורו של עשו מבהיק בעולם, אין אורו של יעקב מפורסם, שקע אורו של עשו, נתפרסם אורו של יעקב, שנ' קומי אורי כי בא אורך וגו' (ישעיה' ס' א'), (רה) חני רשב"י, בג' דברים נתקשה משה, והראו לו הקב"ה (רו) באצבע, ואלו הן במעורה, ובשרצים, ובלבנה. במעורה, שנאמר וזה מעשה המעורה (במדרב"ח ח' ד'): בשרצים שנ' וזה לכם דגמא (ויקרא י"א כ"ט): בלבנה שנאמר החדש הזה לכם (שמות י"ב ב'), (רי) ר' שמלאי חני בשם שמואל, (רח) כל חורש שלא נולד (רט) קודם לשש שעות ביום, אין כח בעין לראותו בערב, (רי) ר' שמואל בר' יונה ור' אחא בש"ר שמואל בר נפחא אמר, שנה שיצאו בני ישראל מצרים, היו חרשי השנה (ריא) וחרשי התקופה שווין; ^ר

הערות ותקונים.

שמ"ר פט"ו סוף פ' נא ולכך תפרסם הקצ"ה סוד הלכנה לישראל, איתו הם מונים זה, לומר מה תמה איתו י"ה ציוס, כך אין מושלים צ"ה צעה"ו, וכסס שהלכנה נראית ציוס ובלילה, כך ישראל מושלים צעה"ו וצעה"ו. (רה) חני רשב"י צלשה דברים, כ"ה צכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, ונתחומא פ' שמיני פ' זאת היתה, שם צמילתא פ' נא ריש פ"א, וצ"ס מנחות (כ"ט ע"א) אך צסס נוסף ו"א אף הלכות שמיטה, שנאמר זה אשר תעשה על המזבח. ועין ספרי פ' בהעלותך צ"ה זה מנשה המעורה וצמיות רצה פט"ו ד"א החדש הזה לכם זה אחד מיד דברים שהיה הקצ"ה למשה, לפי שהיה משה מתקשה בזה וכו', ותושב שם צראשונה, מעשה שכן המעשה, אשר איננו פס, וצמדרש צמ"ר פט"ו ריש בהעלותך, מונה ג"כ רק ג' דברים, אך תחת אשר לפנינו שרצים שנאמר זה לכם הטמא, הג"ה שם, וכן צפרסות [צ"ל צפרות] צהמה טמאה וטהורה שג' זאת היתה אשר תאכלו את זה לא תאכלו והראהו צאצא, ונתחומא פ' שמיני, הנוסחא השרצים מנין, שנאמר זה לכם הטמא צססן השורן על הארץ, תפס הקצ"ה כל מין ומין והראה לו למשה, וא"ל זה אכול, זה לא תאכל, שנאמר זאת היתה אשר תאכלו, זה אשר לא תאכלו, ולכ"ז מיוצגת קושיה תמוס' מנחות כ"ט ע"א ד"ה שלשה, שהקשו וא"ת וליחשוב נמי ההיא דלול טרפות (מ"ב ע"א) דאמר חזקת היתה אשר תאכלו, מלמד שתפס הקצ"ה כל מין ומין והראה לו למשה ואמר לו זאת אכול חזקת לא תאכל, וי"ל דלא שתפס אלא הך דכתיב זה עכ"ל, ואין צורך לתירוץ, כי לפי דברי התחומא שהצאנו, הך דרשא דחולין, מקושרת אל השרצים שצמיות, ותוספות צאור עליה, והבן. (רו) צאצא, עפ"י הפסיקתא יסד הקליר, צפיוט אבי כל חמה לפי החודש, עמיתו להראהו, ולא הכיר מראהו, עד צאצא הראהו, אז צן וראהו. (רי) ר' שמלאי חני צסס שמואל, כ"ה צכ"י אקספארד, וצילקוט צא רמז קצ"א הנוסחא ר' שמואל צר אצא. (ריח) כל חדש. צילקוט שם צסס הפסיקתא, הנוסחא כך, כל חדש שהוא נולד משש שעות ולמטה, יש כח צעין לראותו, משש שעות ולמעלה אין כח צעין לראותו, ואותו החדש שאמר הקצ"ה למשה, נולד משש שעות ולמעלה, ולא היה כח צעין לראותו, והראהו לו הקצ"ה צאצא, ואמר לו החדש הזה. (רצ) קודם לשש שעות, ר"ל אם יהיה מולד הלכנה ציוס כ"ט קודם שש שעות, אז תגדל צלילה שאחריו עד שתרצה לעין, אצל אם הוא לאחר ו' שעות ציוס, היא קטנה מאד צלילה, ואין כח צעין אלוה לראותה, עין ר"ה כ"י ע"ב וצרא"ה שם, ועפ"י הפסיקתא יסד הקליר צפיוט הג"ל, זהר לשעות שש, תארו להתאשש, פחות משש כל עין יעשה. (ריז) ר' שמואל צ"ר יונה ור' אחא, וכו'. צכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, לאחר רק ר' שמואל צר נחמן אמר. וצילקוט צא רמז קצ"א ר' אחא צסס ר' שמואל צר נחמני, לכן יש לתקן פה לפנינו נפסיקתא צמקוס צא"ר שמואל צר נפחא, צרך לומר צר נחמני. (ריא) וחדשי התקופה ציון, צכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, נוסף אשר חסר פה ח"ר תמוס' (נפסיקתא רבתי חסר שם האומר) שנה שיצאו ישראל ממצרים, היתה התקופה צליל ה' צמחלת הלילה, ומולד הלכנה היה ציוס ד' צמחות היום, והתחילו חדש הלכנה וחדש התקופה צלילה ע"כ, ועין סדר עולם, וציוחסין צערך משש (דפוס צאלקווע דף ד' ע"ב) ועפ"י הפסיקתא יסד הקליר, צפיוט הג"ל: קן מולדתו חל להקנות, ציוס דרשי צמחות, ועד

נה

פרשת החורש

(ריב) ר' ברכי' בש"ר יוחנן אמר, נתעמק הקב"ה במלית מצויצת, והעמיד למשה מכאן, ולאחר מכן, וקרא לנבריא ולמיכאל, ועשה אותן (ריג) כשלושי החורש, ואמר להם כיצד ראיתם את הלבנה, לפני החמה, או לאחר החמה, לצפונה או לדרכה, וכמה היתה נכונה, ולכן היתה נוטה, וכמה היתה רחבה, ואמר להם, כסדר הזה שאתם רואים, (ריד) כך יהיה בניי מעברין את השנה למשה, על ידי זקן וע"י ערים, וע"י מלית מצויצת:

ר' נחמן ור' אלעזר ב"ר יוסי ורב אחא, חד אמר, [אמר] הקב"ה לישראל, בני חידוש גאולה יש לכם (רמז) (לע"ל) וחד אמר חידוש הוא לעתיד לבא, מה לעתיד לבא נאמר אז תפקחנה עיני עורים (ישעיה ל"ה ה') אף כאן וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים (שמות כ' י"ח), ומה לעתיד לבא נאמר (רמז) ואזני חרשים תפקחנה (ישעיה שם) אף כאן (ריז) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ו') מלמד שאין בהם חרשים: ומה לעתיד לבא נאמר אז ידלג כאיל פסח, (ישעיה שם ו') אף כאן נאמר, ויוצא משה את העם לקראת האלהים וגו' ויתיצבו בתחתית הדר (שמות י"ז י"ז): ומה לעתיד לבא נאמר, ותרון לשון (ישעיה שם) אף כאן נאמר, ויענו כל העם יחדיו וגו' (שמות שם ח'): (ריח) דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר בעשור לחורש (שמות י"ב ג') (ריט) א"ר יוחנן והלא אינה יפה (רב) אלא מידן, ואת אמרה בעשור, אלא (רבא) מלמד שהיו קשורים לברעי ממוותיהם של ישראל מבעשור, והיו המצריים נכנסין ורואין אותם, ונפשם פורחת מעליהם. (רבב) ר' חייא בש"ר אדא דמן יפו אמר

הערות ותקונים.

ועד שלשים מרוצת, לא ניכר נחוצות, ע"כ. ור"ל שלט נראית הלגנה עד ראש ליל חמישי, והוא שלשים שעות אחרי חדושה ציוס ד'. חלפת שנית צפויטו שם: ילדות חרס וסדר צו ציוס חצון מנו, וכחלפת צרייתם נחלון אחד נמנלו. ר"ל שחדשי שנה וחדשי תקופה שוים, כדברי הפסיקתא אחר היתה מקור לדברי הקלירי. (ריב) ר' זכריה צ"ר יוחנן, צכ"י אקספאלרד, ונפסיקתא רנתי ר' זכריה ר' חייא צס"ר ר' יוחנן, וצילקוט צא רמז קצ"א, ר' חייא צס"ר ר' יוחנן וחסר "ר' זכריה" ומוצא צרוקק סימן רמ"צ. (ריג) כשלושי החדש, כ"ה צכ"י אקספאלרד, ונפסיקתא רנתי, וצילקוט, אצל צרוקק שם כשלושי צ"ד, ועל פי הפסיקתא יסד הקליר, צפויט היכל: צפויט צנו אילי קדש, להעמיד עדות חדש, ואל נחעטק צקדש, כמקדישי חדש, יח צדקס לעניו ועדותם דקדק צמחטו והכל צווח צמעטו, מקדש החדש צצונו. (ריד) כך יחיו צני מעצין את השנה למטה, כ"ה צכ"י אקספאלרד, ונפסיקתא רנתי, וצרוקק, אצל צילקוט שם כסדר הזה שאתם ראיתן, כך יהיה צני מקדשין את החדש למטה. (רסו) לעתיד לבא, הסגרת המלות האלה, כי מיתתים המה, וכן העיר המפרש דפוס צרעסליא, והגאון מהרז"מ, שט"ס הוא. ועיין לעיל הערה קס"ט. (רסז) ואזני חרשים תפקחנה, צ"ל תפתחנה. (ריז) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, נפסיקתא רנתי צין צטעוט, מקדש צדמות "ט ח' כי שם לא נאמר ונשמע, רק כל אשר דבר ה' נעשה, ועיקר הדרש הוא על המלות האלה, נס ערצו וקדושת י"ס שם, ונס צכ"י אקספאלרד, ומה לע"ל אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה אף הכא ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה [ונשמע], וכל העם רואים את הקולות ע"כ. וצ"ל להיפך וכל העם רואים וגו'. כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, כי רואים הוא לעומת אז תפקחנה, ונשמע הוא נגד ואזני חרשים תפתחנה. (ריח) דברו אל כל עדת, מוצא צילקוט צא רמז קצ"א צס"ר הפסיקתא נחאמר המתחיל מנין. (ריט) א"ר יוחנן, צכ"י אקספאלרד, ונפסיקתא רנתי, חסר שם האומר. (רב) אלא מידן. צכ"י אקספאלרד, ונפסיקתא רנתי, הגי' אלא מידות, וצילקוט צא רמז קצ"א, אלא מידיו, ונכתב צצדו "כ"י הגאון אינו יפה אלא כשמוציא מתוך דירתו" וכ"כ נס המפרש דפוס צרעסליא. אצל הגאון מהרז"מ צלות קמ"ד כתב, ח"ל מידות, ר"ל למה היה פסח מנחם יפה צוה מופסח דורות שאין מקומו מנעשור לחדש, ומצינו אלא האמור כהן, הוה מתפרש אלא מידות שהוא צוה כוון של דורות עכ"ל. (רבא) מלמד שהיו קשורים וכו'. עפ"י הפסיקתא יסד הפייטן, ציוצר לפי החדש צפויט מרמי עול, פלא שעות נגד צלות פן מנעשור לאסרו צענות. (רבב) ר' חייא צצ"ר אדא, צכ"י אקספאלרד, וצילקוט

אמר, משכו וקחו לכם צאן, (רכג) שיהא כל אחד ואחד מושך אלוהות של מצרים. (רכד) ושוחטו לפניו: ר' חלבא בש"ר יוחנן אמר הבא את אמר בעשור לחודש הזה (שמות שם ג') (רכה) ולהלן הוא אומר והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הזה (יהושע ד' י"ט) (רכו) מה כאן בניסן, אף להלן בניסן, ור' יוחנן אמר דקיתו עמדה להם בירדן, ואכילתו עמדה להם בימי המן, שנ' ואכלו את הבשר (רכו) בלילה הוא צלי אש (שמות י"ב ח') וכתוב בלילה הוא גרדה שנת המלך: (רכח) ר' ברכיה בשם ר' אבהו דרש נחום בשר סימאי, (רכט) ויקחו להם איש (שמות י"ב ג') זה הקב"ה, דכתיב ביה, ה' איש מלחמה (שם ט"ו ג') (רל) ובמה אתה לוקחו, בב' תמידין, שנא' שה לבית אבות ושה לבית (שם י"ב ג'): (רלא) איד יהודה ב"ר סימון, מימיו לא לן אדם בירושלים ובירדן עון, כיצד תמיד של שחר מכפר על עונות שנעשו בלילה. וחמיד של בין הערביים מכפר על עונות שנעשו ביום: מ"מ לא לן אדם בירושלים ובירדן עון שנ' (רלב) צדק ילין בה (ישעיה א' כ"א): (רלג) ר' ברכיה בש"ר יצחק אמר, תחודש הזה לכם (שמות י"ב ב') תחודש מעשיכם שעיינן ראש וראשון עתידין לבא, ראש זה בנבוכדנצר, שנ' (רלד) ואלוהיכם הוא רישא דהבא (דניאל ב' ל"ח) ראשון זה עשו, שנאמר ויצא הראשון ארמוני בראשית

הערות ותקונים.

ובילקוט נא שם, ר' חייא זרי' דר' אלה דיכו, ובילקוט שם חסר המלה דיכו, ובפסיקתא רבתי ר' חייא זרי' אחא דיכו. (רכג) שיהא כל אחד ואחד מושך אלוהות, עיין בשמ"ר פט"ז, חסר לו הקצ"ה למשה כל זמן שישראל עונדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמרת להן שיניחו מעשיהם הרעים ולכפור צע"ה שה"ד תשכו וקחו לכם, כלומר תשכו ידכם מע"ז, וקחו לכם נאן ושחטו אלהיהם של מצרים וכו'. ד"ה משכו, ח"ל משה רבנו העולם הדבר הזה היאך אני יכול לעשות חי אתה יודע שהנאן אלהיהם של מצרים וכו', ח"ל הקצ"ה חיד' אין ישראל יוצאין מכלן, עד שישחטו אלהי מצרים לעיניהם וכו'. (רכד) ושחטו לפניו, נכ"י אקספארד נאמר אחר זה, והוא גרסה ליה ימלל וג"ל ודרגס ליה ימלל, וכן הוא לכתוב בילקוט נא שם ובפסיקתא רבתי ודרגס לא ימלל, צ"ל ליה ימלל, ומורגל נבי ח"ל, כמו במדרש ז"ר פל"ג ופח"ל, דרגס ליה ימלל. פי' המ"כ שמרגס צו וכואצ לו דינר וימחה. ועיין בערוך ערך רגס. (רכה) ולהלן וכו', נעשור לחדש הזה, וכן הוא גם נכ"י אקספארד ובפסיקתא רבתי, ויש לחזק מלת הזה, כי במקרא דיהושע כתוב נעשור לחדש הראשון ובילקוט נא רמז קנ"א הכא את חסר כו' מן הירדן נעשור לחדש, ובילקוט יהושע רמז ט"ז נשם הפסיקתא, והעם עלו מן הירדן נעשור לחדש אמר רבי לקחת הפסח עמדה להם בירדן דכתיב נעשור לחדש הזה, וכתיב הכא והעם עלו מן הירדן נעשור לחדש, ע"כ. ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן, צינר לפ' החודש צפויט מרינוי עול. נליחת ירדן צו להחיות, נפית זה לבית אבות. והמפרש במחזורים יגידים הביא פה את מאמר הפסיקתא. וכן צפויט אדון מקדם תכנו ראש, שמירת שלישו בירדן עמדה, פי' נצות שלקחו זה נעשור יום לחדש ניסן אותו זכות עמדה להם ציני יהושע שנקע הירדן לפנייהם, דכתיב והעם עלו מן הירדן נעשור לחדש שהוא שליש של חדש. (רכו) מה כאן בניסן אף להלן בניסן, כל הסיום הזה, איננו נכ"י אקספארד, ולא בפסיקתא רבתי, גם לא בילקוט נא, ויהושע. (רכו) צלילה ההוא, צ"ל צלילה הזה. (רכז) ר' זכריה וכו', בילקוט שם ר' זכריה צ"ל צ"ל צ"ל וכו'. וכן מונח נשם הפסיקתא במקרא קודם מרגינו יוסף סאמינה (ת"צ) פיג דף י"ג ע"ג ע"ה, ונכ"י אקספארד, ובפסיקתא רבתי ר' זכריה נשם ר' אבהו דרש נחום ז"ר סימאי נטריסים, ומנאחי נשם תנאיות הארץ נד ק"ד ע"פ ח"ל נור ציני קדם נקרא נלשון העמים טירוס. וכן כל מנח ההוא נקרא טורסיה וכן פסיקתא רבתי פט"ז דרש נחום ז"ר נטריסים, ר"ל נמנח נור עכ"ל. (רכט) ויקחו לכם, צ"ל להם. (רל) ונמה אתה לוקחו, בפסיקתא רבתי הלשון משוגש. (רלא) אר"י ז"ר סימון, נשנה להלן בפסקא את קרבני, ובפסקא דליכה. (רלב) נדק ילין זה, נכ"י אקספארד, ובפסיקתא רבתי, ובילקוט נא שם נשם הפסיקתא, נדק ילין זה, נדק ילין זה. (רלג) ר' זכריה כו', מונח בילקוט נא רמז קנ"א נשם הפסיקתא, וחסר שם, שם האומר, וכן המוסקא שם ח"ל הקצ"ה לישראל נחש הזה חסם נגאלין ח"ל חסר נאלין, ולאו משמענדים פסם

(בראשית כ"ה כ"ה), (רלד) ומי פורע לכם מן הראש וראשון, הקב"ה, שהוא ראשון, שנאמר אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מ"א ד') ומי פורע לכם ממדי, (רלד) בעשור לחדש (שמות י"ב ג') (רלד) דא"ר אבין (רלד) בא עשור, (רלד) עשור של המן, ועשרת בניו, מי פורע לכם מהם, (רמב) שני דלקטירין, מרדכי ואסתר, מרדכי מבחוח, ואסתר מבפנים. מי פורע לכם מיון, בני חשמונאי, (רמב) שהיו מקריבין ב' המידין בכל יום. מי פורע לכם מאדום, (רמב) נטירותא, שנאמר והיה לכם למשמרת (שמות י"ב ו') אשר הקב"ה אביו קורא אותו גדול שנאמר (רמב) ויקרא לעשו (רמב) בנו הגדול (בראשית כ"ו א') ואני קורא אותו קטן

הערות ותקונים.

פעם אחרת, ח"ל חדש מעשיכם. (רלד) זאת הוא רישא דהנצח, כ"ה צכ"י אקספארד ונילקוט ונמקרא כתוב אנהה הוא ראשה די דהנצח. (רלד) ומי פורע לכם מן הראש, נפסיקתא רבתי הללון משנכח, עיין צפ"י המפרש דפוס נרעסליא. (רלד) צעזור לחדש, צכ"י אקספארד ונפסיקתא רבתי צעזור ככרי כסף. והמפרש דפוס נרעסליא מחק המלות ככרי כסף" עיין צפ"י הנאון מהרז"מ סייון קמ"ח. (רלד) דא"ר אבין, צכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי. הנוס' ר' אנהה. ונילקוט צא הוא כמו לפנינו. (רלד) צא עשור, דרש מלת צעזור נטיריקון. (רלד) עשור של המן, ר"ל עשרת אלפים ככרי כסף. וכן הוא להדיא נפסיקתא רבתי וע"ש צניאור מהרז"מ ז"ל. (רמב) שני דלקטירין, נילקוט צא רמז ק"ח צאס הפסיקתא סלקטירין. וצכ"י אקספארד ונפסיקתא רבתי, נלקטורים. והמפרש דפוס נרעסליא, והנאון מהרז"מ פירשו לפי ההשערה שרים, כי אין חנר למלה הזאת צמדרשים, והערך לא הניחה, והרצ המקור הנודע מהרז"מ ז"ל צספרו ציטרענע ח"ל צד קס"ז הציא דברי הפסיקתא רבתי ואמר שצ"ל פלקטירים והיא המלה היונית *φουλακτῖρες* ופי' שומרים (וועכטער) והמשציר כחצ, שהיא המלה היונית *βλακώτεος* שפי' אגילים ופועלי נדיבות ע"כ. ולדעתי חולי צ"ל קלסנתרין והיא המלה אשר הציא המוספי צערך קלסרקין ח"ל צמדרש אסתר קנץ צנתן ותרש, מעציר שני קלסרקין, חלל צמדרס אסתר כתוב תרין קלוסנתרין, פי' קלו *αλαοι* צל"י טונים, פי' סנתרין, *Senatores* צל"ר אנה ענה נכדדים, עכ"ל. וחללי אין ספק שגם צמדרש אסתר שם היה כתוב קלוסנתרין, כי צמדרש אנה גורין סוף (צית המדרש ח"ל צד ו') נשנה המאמר הזה ושם הצי' קלוסנתרין. חו צדך לומר צפסיקתא בלקטירים צמקוס בלקטירים צלות ב' תמורת ב' והמלה מורגלת צמדרשים הריני נר כלקטורין שלו צדמותו (ו"ר צ"ג) והיא המלה היונית *χαρακτήρ* וכנר מלחי חמורה (הכרמל שנה שניה צד 204) שצו"ר שם נפרדה המלה הזאת לחתים, ונעשה כל קטורים וע"י זה טעה המ"כ ופי' קטירין קשרים ע"ש, ונפסיקתא רבתי ר"פ כ"ד פסקא שתיאם דעשרת הדברות) המלה הזאת כהלכתה, רק תחת הכף נכתבה גם שם צ"ח ונר צלקטירים, וצערך ערך קנכיתר, הציא מאמר המדרש וי"ר פל"ז קרא הקב"ה למלך הממונה על ההריון וח"ל צא וצור את חלו צקנכתורין של אצותיהם, הערוך והמוספי לא העירו חמורה על המלה הזאת ונאמת צ"ל קלבתירין צלות ב' תמורת ג' והיא המלה היונית שהצתי. והלמ"ד צמלה הזאת הוא צמקוס הר"ש וצו"ר לפנינו המאמר הזה חינו כי חסר שם מאמר ג"ס. כאשר הראתי לדעתי צמ"א צמאמר מיוחד, וצערך יא לתקן שצ"ל וצור, צמקוס וצור, כאלות לענין המכוון ומאמתי את המאמר הזה צמדרש חותי פי' נן נעול ושם נאמר צא וצור חותן צכל קטורים מלת וצור היא כתקונה כאשר עשרתי, אך שתי המלות צכל קטורין, צריכין חצור להיות לאחורה אחת, בבלקטורין לכן גם נפסיקתא לפנינו צ"ל שני כלקטורין. (רמב) שהיו מקריבין כו', עיין צצ"ל צ"ק פי"ב ע"ג, כשרנו צית חשמונאי כו'. (רמב) נטירותא, צכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, ונילקוט שם הצי' נטירותא. וצערך מלך צד קע"ט, הציא ח"ל צפסקא של החדש הוא קורא את החולל צאס לא נודע לנו עד כה ע"ש, מי פורע לכם מאדום נטירותא. והיה לכם למשמרת עד ארצה עשר כו', נראה שרונה לסמן מלת משמרת על השם הארמי נטירותא כי נער מרגס שמר אך מי זה ומה זה נטירותא? עכ"ל. (רמב) ויקרא לעשו, צ"ל את עשו. (רמב) צנו הגדול, חסר פה חלמו קראה חותו גדול, שאלמר ותקת רבקה את צנדי עשו צנה הגדול, ונאמר לנכון צכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וזה נהיה מחפזן המעתיק

קמן שנאמר הנה קמן נחתך בגוים (עובדיה א' ב') אבל הואיל והיו קורין אותו גדול (רמד) לפום תורא טברא שנא' כי זבח לה' (רמב) בבצרה (ישעי' ל"ד ו'); אל תאכלו ממנו נא (שמות י"ב ט') לא (רמו) תבעתיה מאדבה: (רמו) ובשל מבושל במים (שם) הוא (רמח) ודוכסיה ואפרכיה (רמט) ואיסתולוטיא: (רנ) הונך ועובונך וגו' יפלו בלב ים (יחזקאל כ"ו כ"ו) (רנא) א"ר יצחק אפילו אותן שהן מקהלי ובאו ונרבקו בקהלך, אף הם יפלו בלב ימים ביום מפלתך:

וככה תאכלו אותו (שמות שם) א"ר שמואל בר נחמן לפי שבועה"ו כתיב ואכלתם אותו בחפזון (שם) אבל לעתיד לבא מה כתיב כי לא בחפזון תצאו, במסנה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם אלהי ישראל (ישעי' נ"ב י"ב):

חסלת פ' החורש

הערות ותקונים.

שלג מן הגדול קמא להגדול נחרא. (רמד) לפום תורא טבתא, נפסיקתא רנתי דפום שקלאז ונרעסליא, נפל תורא, ותקן המפרש ד' נרעסליא שני' לפום תורא. והנאון מהר"מ עשה מלת נפל לנוסחא ישנה, והניח לפים תחתיה, חולם ראיתי בדפוס הראשון דפוס פראג, הני' הנכונה לפום, ח"כ אין כלן נוסחא ישנה, רק טעות, ונז'ר פס"ה א"ר נרכיה לקבל תורא טבתא פ' כנגד השור, ר"ל כשהשור גדול נרכים ג"כ טבח גדול. (רמב) נצנרה, חסר וטבח גדול צלחן אדום א"ר נרכיה וטבח גדול צלחן אדום, וכמו שהוא לנכון נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רנתי, גם נפסיקתא דילן, סוף פסקא דפריה, גם נצ"ר שס. ולדעתי נרש"י ישעיה ל"ד ו' סיים "נפסיקתא" חסר נדנריו המאמר הזה מהפסיקתא שנשמט ע"י המעתיקים. (רמו) תבעתיה מאדבה, נ"ל תבעתיה מהנהנה, וכן רשום נגליון הכ"י וכ"ה צילקוט צא רמו קנ"א ונכתב נדנריו שאומרים הכ הכ, ונערוך ערך הכ הכ, כתב ח"ל ונסוף פסקא דהתד אל תאכלו ממנו נא, לא תיכלון יתיה מהנהנה, ענין מירוק (זעננען) עכ"ל. ונפסיקתא רנתי דפום שקלאז ונרעסליא, לא תבעתיה מהנהנה, ונתקשה שם המפרש דפום נרעסליא, והניח נצ"ע, והנאון מהר"מ דפום לנז'ר סנר מלת תבעתיה והעמיד תבעתיה במקומה וע"ז נציאורו שכתב נראה שז"ל תבעתיה עכ"ל וראיתי בדפוס פראג, שס הני' תבעתיה וכן הוא נכ"י אקספארד ויש לתקן גם שם שז"ל תבעתיה כמו שחיקן הנאון מהר"ס. (רמו) ובשל מבושל במים, חסר סיפא דקרא, ראז על כרעיו ועל קרנו. (רמח) דוכסיה ואפרכיה, שתי המלות צלחתי לעיל פסקא דפריה, הערה ר"א. (רמט) ואיסתולוטיא, נפסיקתא רנתי ואסטרטיליה, וצנניהם טעות, כי נ"ל ואיסטרטולטיא, כמו שהוא צילקוט, ונכ"י אקספארד הנוסחא ואיסטר טלטיא, נידך להחזירה ואיסטרטלטיא, ועין מה שכתבתי סוף פסקא דפריה הערה ר"א. (רנ) הונך ועובונך, מוזב ג"כ לעיל סוף פסקא דפריה. (רנא) א"ר יצחק, נכ"י אקספארד, ונפסקא דפריה, א"ר שמואל צ"ר יצחק, ונפסיקתא רנתי דפום פראג ולנז'ר, א"ר צר יצחק, חסר מלת שמואל", ובדפוס שקלאז ונרעסליא, א"ר יצחק, כמו שהוא לפנינו פה, וצילקוט פ' צא רמו קנ"א, נשמט המאמר הזה משנת המעתיק.